

En drøm for kirken

I høst skjedde det en historisk bispeutnevning: Kari Veiteberg ble kalt til biskop i Oslo bispedømme. Dette er en utnevning som er historisk av flere årsaker. Det er hele 25 år siden bispekollegiet sist fikk tilskudd av en TF-teolog, Rosemarie Køhn. Det er også første gang Oslo bispedømme har fått en kvinnelig biskop. Og det er første gang bispekollegiet har fått jevn kjønnsfordeling. Seks av tolv biskoper er nå kvinner. Hvem hadde trodd dette da striden sto som verst rundt Rosemarie Køhn i 1993, da hun ble Nordens første kvinnelige biskop? Ting skjer. Det som ser håpløst ut, er ikke håpløst likevel. Verden går framover. Og det nytter å kjempe! Jubelen sto i taket på Teologisk fakultet den dagen utnevninga fant sted, og neste dag ble det invitert til spontanfeiring med den splitter nye biskop electa. Feiringa ble mer enn en feiring av biskop Kari. Den ble en gest til alle modige kvinner og menn som i årtier og århundrer har kjempa og lidd for alt det biskop Kari representerer: Mot, tydelighet, rettferdighet – og fromhet. Det nytter å kjempe. Og det nytter å drømme!

«En drøm for kirken» er temaet for dette nummerets magasindel. Vi har gleden av å gjengi tre vinnerbidrag som ble skrevet til en tekstkonkurranse, utlyst av Ordo Crucis, «En drøm for kirken i Norge». Ikke alle kjenner Ordo Crucis. Mange av våre lesere har tilknytning til ordenen, men det er også en del som ikke kjenner den. Den blir derfor presentert annet steds i bladet. Ordo Crucis ønska i fjor å invitere til å utforme nye visjoner for kirken i en ny tid. Hvem er vi nå? Hva ønsker vi å være? De tre bidraga peker på ulike sider ved kirkens oppdrag, oppdrag som kan realiseres på mange måter.

Hvilke drømmer vi har for kirken, er noe vi alltid må reflektere over. Det må skje igjen og igjen, i nye tider, på ulike steder og i

skiftende kontekster. Som teologer, prester og kirkelig ansatte er det dette vi holder på med hele tida. Også i rådsstrukturen er dette brennende spørsmål: Hvem er kirken? Hva skal den være hos oss, akkurat nå? Det er lett å miste drømmene av syne når vi sitter der, nedsylta i rapporteringer, budsjetter og sakspapirer. Men vi må stadig minne hverandre om å drømme nye drømmer for kirken. Det nytter å drømme!

Merete Thomassen

Redaktør

merete.thomassen@teologi.uio.no

Redaksjonen trenger abonnentopplysninger!

Etter at driften av Nytt norsk kirkeblad ble overført fra Det praktisk-teologiske seminar til Teologisk fakultet i 2017, sliter vi med å få oppdatert abonnentopplysningene våre. Dette skyldes et helt nytt og annerledes faktureringsystem. Vi ber derfor innstendig alle abonnenter som ikke allerede har gjort det, om å sende e-postadressen sin til nnk@teologi.uio.no. Dette er for å kunne fakturere dere på e-post ved neste forfall.

Vi ber like innstendig alle som har rabatterte abonnenter, det vil si pensjonister og studenter, sende oss opplysninger om dette til samme e-postadresse, nnk@teologi.uio.no. Dette kommer ikke fram av de tidligere registrene våre, og det er derfor svært viktig at vi får informasjon fra dere det gjelder.

Vi ber om forståelse for at det i overgangen har skjedd enkelte faktureringsfeil, men ber dere om å hjelpe oss ved å sende oss opplysningene vi trenger.

Redaksjonen

Magasin

Skrivekonkurransen «En drøm for kirken i Norge»

Litt om Ordo Crucis:

«Ordos oppgave er å være en fornyelsesbevegelse i kirken, som fremmer kirkens enhet, levende gudstjenestefeiring og kristent ansvar for verden», heter det når noen blir opptatt i vår orden.

Vår oppgave har vært å inspirere til et regelmessig bønne- og gudstjenesteliv, der vi blant annet lover å be for hverandre etter en oppsatt plan, og å be for kirkens medarbeidere. Vi innbyr òg til årlige retreatar. Regelmessig bruk av privat-skriftemålet har vært vektlagt siden starten, som var inspirert av Oxfordbevegelsen. Grunnleggerne var blant andre Hans Ording, Alex Johnson, Einar Molland, Nils A. Dahl og Kåre Eide (som har skrevet 50-årsberetningen, som kan fåes digitalt for interesserte).

Ordo Crucis ble først skapt for prester og teologistudenter, med det formål å holde kirken sammen i en tid med kirkestrid og teologisk uenighet, men er i dag en økumenisk orden der også lekfolk er med.

Interesserte kan bli kjent med oss ved å komme til våre fredagsmesser med tekstsamtale, i Frogner kirkes kapell i Oslo. Det foregår hele året gjennom (også i sommerferien) og er fra kl. 08.30 til kl.10.00.

Vi er nå 86 søstre og brødre, og 3 noviser. Den eldste har vært med siden 1951. Det er også regelmessige samlinger i Bergen, Buskerud, Kristiansand, Stavanger og Trondheim.

Hvert år holder Ordo Crucis et konvent der vi drøfter ordenens oppgaver. Med bakgrunn i drøfting på konventet i 2016, ble det oppnevnt en komité for å utvikle temaet «Ordo Crucis' utadvendte rolle i dagens situasjon» - inkludert «Dialog innad i Kirken». Dette resulterte i et notat som ble fremlagt og drøftet på konventet i 2017. På grunnlag av notatet, og en formulering i vår ordensregel om å fordele studieoppgaver som er til gagn for vår kirke, utlyste kollegiet en tenke- og skriveutfordring til alle søstre og brødre. Vi ønsket også å la utfordringen gå til en større krets, og henvendte oss til NNN som sa ja til å utlyse konkurransen, sitte i juryen som skulle velge vinnerbidrag, og publisere dem.

Bakgrunn for konkurransen var altså notatet om Ordos utadvendte rolle i kirkebildet, og her siterer vi fra notatet:

«OC ble til i 1933 i en utfordrende situasjon, både kirkelig og kulturelt. Kirka var preget av kampen mellom 'liberal' og 'positiv' teologi, og kulturbildet var preget av kristendomskritikk og av en tiltakende fremmedhet mellom kirke og arbeiderklassen. I begge henseender hadde OC ambisjoner om å være fredsstiftende: En forkastet skillet mellom kirke og kristendom, ville samle seg om kirka og dens nedarvete liturgi og lære, utvise lojalitet overfor biskopene og kirkas ordninger. En ville være 'kirkelige aktivister' med et særlig blikk for 'de avkristnede' i alle lag av vårt folk...

Dagens situasjon har flere likhetstrekk med situasjonen da Ordo Crucis ble stiftet. Selv om frontene er andre, er det stadig teologiske spenninger innad i kirka, fra tid til annen i akutt form. Kristendomskritikken er sterk, ganske særlig i den urbaniserte samfunnseliten. Kirke og kristendom har en sterkt svekket status i allmennkulturen. Mye er allikevel annerledes: Den norske kirke står alt i alt vesentlig svakere enn den gang, tydelig både når det gjelder medlemskap og kirkelige handlinger. Utviklinga av dåpstallene er særlig alarmerende. I enda sterkere grad er organisasjons-kristendommen, med visse unntak, merket av tilbakegang. Dagens typiske menighet likner mer på en frivillig organisasjon enn før, og dagens organisasjon mer på en menighet».

Dette var noe av bakgrunnen for å lyse ut en skrivekonkurranse, opprinnelig en drøm for folkekirken når den ble løst fra staten, men for å få et økumenisk perspektiv, valgte vi å kalle den «En drøm for kirken i Norge».

Hvem skal trøste hjertene?

Midt i november gikk sykehuspresten ombord på hurtigruta. Sykehuset i byen i Nord-Norge hadde ikke lenger prest. Mange spurte: Hvem skal trøste hjertene?

På et sykehus skjer det så mangt: En mann på 66 blir lagt inn. Han skal bli pensjonist om fire måneder. Da skal han og kona gjøre det de har gledet seg til så lenge. Den første turen er til Egypt. De har planlagt den sammen med hans bror og svigerinne. Så er det rundtur til de tre barna i Sør-Norge. Visst har de vært der før. Men nå er det første gangen de har god tid. Og råd. Ut på våren skal de utbedre hytta. De har alt bestilt materialer. Tredje dagen kommer legen. Han drar stolen bort til sengen, og tar hånden hans og sier: «Jeg er veldig lei for det, men vi kan dessverre ikke gjøre mer for deg.»

Hvem skal trøste hjertene?

Det blir født barn. Kvinnen på 37 har hatt fire aborter. Alle i 6. måned. Men denne gangen har hun klart det. En måned før tiden kommer lille Nicoline. Liten, men frisk. De er jublende glade, hun og mannen. Og besteforeldrene på begge sider. De averterer sin glede i avisen. Så: natten før de skal hjem våkner ikke Nicoline når barnepleieren skal ta henne opp. Hun er død.

Hvem skal trøste hjertene?

Et annet tilfelle: Den unge mannen fra et lite sted ute på en av øyene. 21 år. Han blir sendt fra Tromsø. De synes det er bedre han er nærmere hjemmet. Han får det beste og største rommet, med god plass til besøk. Mor kommer. Far kommer. Annenhver dag. Vennene kommer og de eldre søsknene fra Sør-Norge på miniprisbilletter, selv om studielånet skranter. Alle kommer. Mor har med «Donald», som han alltid har vært glad i å lese. De andre

fyller opp mer blomster. Mor spør: «Har du vondt?» Den unge mannen kjører neglene inn i håndbaken og sier: «Nei da, det går fint.» Mor smiler til ham, men plutselig må hun på toalettet. Hun skrur på vannet i vasken og bråker slik at han ikke skal høre at hun pusser nesen. Tårene kan han ikke høre.

Hvem skal trøste hjertene?

De unge sykepleierne på avdelingen blir ivrige etter å pleie de eldste. De sier: «Det er bedre at dere med erfaring tar han på hjørnerommet». De nyutdannede med offentlig godkjenning og planer om spesialisering, de orker ikke. De tør ikke gå inn til den unge døende.

Hvem skal trøste hjertene?

Ja, hvem skal trøste hjertene? Så lenge det var prest på sykehuset, visste alle at det var en som brakte med seg det gode ord, at det var en som hadde noe, noe fra Gud. Det var godt å vite både for pasientene og for dem som jobbet der. Enten man var troende eller ikke. Da sykehuspresten gikk ombord på hurtigruta, på vei til sin nye jobb, etterlot han seg et tomrom. Og et spørsmål ble hengende i luften: Hvem skal trøste hjertene?

Du ser den overalt

Du ser den overalt.

Når du kommer sørfra over Dalbrekka eller Baksidevegen, da ser du den.

Eller nordfra over Lundebø eller råket langs gardene i dalbunnen.

Om du kommer kjørende over Slådalen eller har kravlet opp Skardet, du ser den da også.

Midt i bygda ligger kirken.

Den ligger der og peker mot himmelen med sitt slanke spir.

Den er der. Alltid.

Når hjertet holder på å sprenges av lykke og du vandrer opp kirkegulvet med din hjertens kjære.

Eller når du kommer med den bitte, lille ungen din.

Den er der.

Og når alt er sørgelig. Når du står ved en kiste og minnes, og fortviler over alt som har vært. Over smertene. Over alt vi ikke fikk sagt hverandre.

Den er der.

Den er der for barna og de unge, når de ikke har noe sted å gjøre av seg fordi det er så vondt hjemme.

Den er der når du er jublende full av forundring og overraskelse over at det gikk så fint til eksamen, når du er så glad for at det gikk bra med det som var så bekymringsfullt på garden. Den er der når vi greide å løse opp i det som var vanskelig overfor de nærmeste - og når vi ikke greide det.

Den er der også når vi bare har lyst til å treffe folk og slå av en prat på kirkebakken.

Kirken er der. Midt i livet.

Den er der. For oss.

For her er Gud.

Drøm

Jeg har tre positive visjoner for kristentroens framtid i vårt land.

Lettere å kalle seg kristen

Jeg ønsker at «folk flest» igjen skal få frimodighet til å kalle seg kristne.

Det har de ikke hatt i de siste generasjonene. Tradisjonell kristen forkynnelse har i noen (kanskje i stor) grad satt altfor strenge krav til hva som skal til for å kunne kalle seg (personlig) kristen. For vanlige folk har de nærmest vært umulige å oppfylle. Ofte har de konkludert med dette: «Så er vi vel ikke kristne da»! Så har de falt av lasset, og kuttet ut tanken på at det er kristne de er. De var ikke «kristne nok». Men fortsatt har de døpt sine barn, og er kirkemedlemmer.

Det er viktig å få disse til å forstå at det er kristne de er, både for egen del og ikke minst i møte med andre religioner og livssyn.

Positiv vanekristendom

Betydningen av positiv vanekristendom er i ferd med å få en renessanse. Det korstog som pietistisk vekkelseskristendom har ført mot denne type kristentro de siste 150 år, har vært svært ødeleggende. Sunn oppdragelseskristendom er av uvurderlig verdi. Det å være døpt, å vokse inn i en kristen tro litt etter litt, positive vaner som kirkegang, gudstjenestefeiring og nattverdgang, er bærebjelker i kirkas framtid i Norge. Det er særlig viktig nå, når mye av det offentlige støtteapparat for kristentroen er falt bort.

Skal kirka være der i framtida, er det avhengig av at folk rent konkret også er til stede der. Trofasthet og lojalitet når det gjelder

fram møte m.m., er helt avgjørende. Skjer ikke det, dør kirka! Det må også bli slutt på uvesenet med gudstjenestefrie helger. Det er et signal utad om at gudstjenesten ikke er viktig. Det er uheldig!

Redelig å tro

Polemikken mot gudstroen har vært sterk, ofte usaklig og intolerant. Det å tro på Gud har ikke vært like lett.

Det har nedfelt seg en holdning hos mange om at det å tro, intellektuelt sett, er uredelig. Denne holdningen er fortsatt der i stor grad, sjøl etter at troen på et «vitenskapelig livssyn» nå stort sett er forlatt.

En absolutt motsetning mellom vitenskap og gudstro, eksisterer ikke lenger. Flere og flere innser at vitenskapen ikke svarer (og kanskje ikke *kan* svare) på alle livets utfordringer. Det betyr også at gudstroen på ny kan få en sjanse som meningsfull livstolker i hverdagen.

Et gammelt slagord har igjen fått aktualitet:

«Credo ut intelligam» (Jeg tror for å forstå)! (Anselm av Canterbury)

Det gir fortsatt mening!

Folk på fakultetet

Birgitte Lerheim

Presentasjon

Navn: Birgitte Lerheim

Tittel: Førsteamanuensis

Fagområde: Systematisk teologi med vekt på religionspedagogikk og kirkelig undervisning

Ansatt på TF fra: Begynte i 1993 som forskningskonsulent, var stipendiat fra 2000, deretter ulike engasjementer i kombinasjon med andre ting, før jeg ble fast ansatt førsteamanuensis i 2013.

Siste publikasjoner (kan leses på min profil på academia.edu):

-”Omsorg, gåve og nåde. Ei drøfting av Den norske kyrkja sin kommunikasjon til fadrar ved dåp”. I: Holte, Mjaaland og Jensen (red.). 2017 *Skapelsenåde. Festskrift til Svein Aage Christoffersen*. Oslo: Novus

-”Husrom for læring? Ein komparativ romleg analyse av to bibliotek ved Universitetet i Oslo”. I: Lied og Wyller (red.). 2017. *Rom og etikk. Fortellinger om ambivalens*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.

- Hva er din faglige bakgrunn?

- Jeg tok først utdanning som musikkpedagog ved Høgskolen i Volda, før jeg begynte på filosofistudier på UiO. Før hovedfag i filosofi skulle jeg bare ta grunnfag i kristendom, men endte med å hoppe over til TF og ta hovedfag i kristendom her. Jeg har også tatt overgangsprøver til teologi, men mangler siste semester på praktikum for å være utdannet prest. I 2009 tok jeg PhD-graden i teologi på TF.

- Hva jobbet du med før du begynte her?

- Før jeg begynte på TF, og innmellom TF-jobber, har jeg jobbet tre år i ungdomsskolen. Fra 2008 til 2013 hadde jeg halv stilling som faglig leder på IKO – Kirkelig pedagogisk senter – ved siden av å jobbe på TF. Jeg har også flere engasjementer som prestevikar i Den norske kirke bak meg.

- Hva jobber du med nå?

- Når det gjelder lærerdelen av jobben min, har jeg de siste årene vært ansvarlig for utvikling og drift av fakultetets fleksible årstudium i kirkelig undervisning. Her utdanner vi folk som jobber i kirkas trosopplæring, men som ennå ikke har utdanning på feltet. Vi fullfører dette semestret et samarbeid med Hamar bispedømme og Døveprostiet, med skreddersydde kurs. Ved siden av dette utviklet jeg i høst, sammen med en tysk kollega, masterkurset *Religion, theology and social media*. Dette gjentas til høsten.

Når det gjelder forskning har jeg de siste par årene arbeidet med et prosjekt om forståelse og praktisering av fadderrollen. Her bruker jeg både historiske, etnologiske og nettbaserte kilder for å opparbeide ny kunnskap om emnet. Ellers har jeg så smått begynt å forske innen pilegrimsfeltet, sammen med min mann Roger Jensen, som leder Pilegrimssenter Oslo

- Hva engasjerer deg mest innen fagfeltet ditt?

- I arbeidet med utdanning av menighetspedagoger inspirerer det meg når jeg ser at studentene gjennom arbeidet med teologifaget reflekterer over egen praksis og endrer den. Når en student skriver på evalueringsskjemaet at "hun "endelig tør å diskutere fag med presten" har vi oppnådd noe viktig!

- Hva legger du i god teologi?

- God teologi skal tale sant om både Gud og mennesker. Derfor er det en teologisk oppgave å la seg informere og berøre av menneskers mangfoldige erfaringer av liv og hverdag på godt og vondt, når vi skal tenke over betydningen av kirkas tro og tradisjon.

- På hvilken måte kan din forskning være viktig for prester som arbeider i Den norske kirke?

- Gjennom fadderprosjektet håper jeg å kunne vise prester det mangfoldet av fadderpraksiser som finnes der ute, og invitere til teologisk refleksjon over praksiser som bygger fellesskap og praktiserer nåde, selv om de nødvendigvis ikke ligger innenfor den rent kirkelige forståelsen av fellesskap. Min forskning innenfor sosiale medier, der jeg både studerer hvordan fellesskap praktiseres og også bruker nettsamfunn som kilder, kan være viktig fordi den eksemplifiserer hvordan fellesskap forstås, praktiseres og er i endring i dag. Siden kirke forutsetter fellesskap, bør endrede forståelser av fellesskap være relevant for kirka.

Tekstgjennomganger

8. mars

Torsdag 8. mars 2018

Lesetekster:

Joel 3, 1-5 a

1 Kor 12, 12-17

Evangelietekst:

Luk 18, 1-7

Dette er et gjenoptrykk av en tekstgjennomgang som ble trykket i Nytt norsk kirkeblad nr. 6, 2016.

8. mars 2017 er det mangt å markere. For menigheter som velger å feire 8. mars-gudstjeneste denne dagen, er det rikelig med motiver å hente fram. Reformasjonen er en messe verdt, og de feministiske konsekvensene av reformasjonen kan knapt overvurderes. Riktignok er Luthers famøse utsagn om kvinner, barnefødsler og skaperordninger noe som ikke skal bagatelliseres, i likhet med jødeuttalelsene og andre problematiske utsagn. Luthers korsteologi, som kan brukes repressivt til å si at undertrykte skal stå i sitt kall og sin stand og tie, tåle og innordne seg, er også svært problematisk fra et feministisk og frigjøringssteologisk perspektiv. Men når dette er sagt: Det allmenne prestedømmet, idealet om at jenter og kvinner i like stor grad som gutter og menn skal være i stand til å lese, og det maktkritiske potensialet som ligger i reformasjonens ideologi og metodikk, har tilrettelagt for en likestillingskamp i samfunn og kirke som vi har gode grunner til å feire. For øvrig vises det til Birgitte Lerheims utmerkede artikkel om feministteologi og reformasjon som ligger på www.

kirken.no som en del av ressursmaterialet som er utarbeida til reformasjonsmarkeringa av 8. mars.¹ Her utdypes disse poengene, og Birgitte Lerheim trekker linjene vidare til hvordan Luthers destabilisering av den institusjonelle makta gir et viktig supplement til feministteologien. Jeg viser også til det liturgiske materialet som ligger på samme sted: Dagens bønn, forbønn og salmeanbefalinger med små biografier om reformatoriske og kvinnelige salmediktere og komponister. Dette materialet er utarbeida til 8. mars-markeringa i jubileumsåret, men kan også brukes ved seinere 8. mars-markeringer.

Den internasjonale kvinnedagen

En liten oppfriskning av den historiske bakgrunnen for feiringa av den internasjonale kvinnedagen kan være på sin plass. Clara Zetkin, tysk feminist og sosialist, tok initiativ til en markering 1910 i forbindelse med Den annen internasjonale sosialistiske kvinnekongress i København. Dagen var ment som en aksjon for kvinnestemmeretten, men etablerte seg raskt som en institusjonalisert dag for ulike kampsaker som angikk kvinner. Opprinnelig ble dagen lagt til 19. mars, men fra 1914 ble 8. mars valgt som fast dag. I Norge ble 8. mars første gang markert i 1915, men var ingen stor kampdag før på 1970-tallet. I 1975, Det internasjonale kvinneåret, proklamerte FN 8. mars som internasjonal kampdag, og det var først på 1970-tallet at markeringa begynte å skje på den måten vi kjenner den i dag, med appeller, tog og paroler.

Kristninga av 8. mars

Kristninga av 8. mars har vært et delvis vellykka prosjekt. Den skjedde gradvis fra 1970-tallet og utover, men 8. mars strever fremdeles med å bli stuerein i kirkelige kretser. Dette skyldes at flere av de typiske 8. mars-kampssakene, særlig selvbestemt abort, men også rett til barnehageplasser så kvinner kunne bli yrkesaktive, likelønn og andre saker ble oppfatta som ukristelige, i konflikt med påståtte kristne verdier. Som et mer stuereint alternativ har Kvinnenes internasjonale bønnedag blitt oppretta, og noen steder velger menigheter å markere denne i stedet, mens

¹ <https://kirken.no/nb-NO/reformasjon-2017/reformasjon-2017-ressurser/>

andre steder velges det en kombinasjonsmarkering. Kristent kvinnesaksforum og Studentforbundet, for å nevne to viktige aktører, kjempa tidlig for å ta 8. mars inn i det liturgiske rommet for å synliggjøre at kvinnekamp var en del av kirkens kamp mot urettferdighet. De første 8. mars-gudstjenestene inneholdt gjerne appeller, prekener og forbønner som tematiserte ulike saker som angikk kvinner og likestilling. Men med tida oppsto det et ønske om å utvikle helhetlige liturgier som i større grad integrerte den raskt voksende kunnskapen feministteologien frambrakte på mange hold. Det innebar blant annet å ta i bruk et inkluderende språk; et språk som synliggjør at kvinner og menn er likeverdige og likestilt, og som viser at Gud er heva over de tradisjonelle kjønnskategoriene, og derfor også kan omtales gjennom hunkjønnsmetaforer. I en del menigheter ble det også en tradisjon for å feire 8. mars-gudstjenester, og behovet for en gjennomarbeida 8. mars-liturgi vokste fram. I 1996 kom det derfor et ressurshefte fra Kirkerådet: «8. mars. Opplegg til 8. mars-gudstjenester og andre gudstjenester med kvinneperspektiv.» (At 8. mars-heftet vakte en debatt av dimensjoner, særlig på grunn av bruk av hunkjønnsmetaforer for Gud, skal jeg ikke utdype her, men viser til doktoravhandlinga mi: «Kjønnsinkluderende liturgisk språk. En analyse av norske gudstjenester under Det økumeniske tiåret 1988-1998» UiO 2008). Dette materialet har eksistert i 20 år, men er overmodent for revisjon, og det jobbes stadig med utvikling av bedre 8. mars-liturgier, både lokalt og sentralt. Noe av det som særlig er underkommunisert i noe av det eldre materialet, er kunnskapen om kjønn og seksualitet som ustabile kategorier. Konstruktivistisk kjønnsteori og LHBTQI-kompetanse er trolig en karavane av kameler å svelge for en kirke som fremdeles aksepterer kvinneprestmotstand. Likevel er dette noe som bør reflekteres i 8. mars-liturgier. Sjøl om dagen stadig har et noe frynsete rykte blant en del i den norske kristeligheten, er det likevel langt på vei aksept for at markeringa av dagen har noe å gjøre i kirkerommet. Urettferdighet og undertrykkelse skjer på mange nivåer, og mange i Den norske kirke tar på alvor at kjønn og seksualitet er variabler som ikke kan unngås hvis en skal snakke troverdig om synd. Men det krever en pedagogisk overbevisende tilrettelegging i en del menigheter, og denne må ikke undervurderes.

De mange gode sakers dag

Som jeg skrev innledningsvis, er det mange motiver å gripe fatt i på 8. mars. Min kloke veileder Anne Grete Spæren Rørvik sa alltid: «Din styrke er din svakhet». Dette gjelder også i sannhet 8. mars-gudstjenester. Det er mange gode saker å gripe fatt i. Idetørke er sjelden problemet når det gjelder disse gudstjenestene. Men fordi det er så mange gode saker, har de en tendens til å bli overlessa. Det blir ofte så mange teologiske, liturgiske og politiske motiver som skal fram at de slår hverandre i hjel. Alt fra en rekke internasjonale og lokale politisk aktuelle saker, til prekener som fylles til randen med feministteologisk kunnskap, til ulike liturgiske eksperimentelle «innslag» som tar oppmerksomhet, alt dette kan føre til at 8. mars-gudstjenester kan bli en nokså voldsom opplevelse. Årets gudstjeneste har dessuten reformasjonen som et overordna motiv, og det kan derfor være greit å mane seg sjøl til sindighet og velge ut noen få motiver som skal få plass i gudstjenesten. Ressursmaterialet fra Kirkerådet er ment å være en hjelp til dette. Less is more!

Forbilledlige furier

8. mars har ennå ikke fått sine faste tekstrekker, men de oppsatte tekstene fra Kirkerådet for 2017-liturgien består av to klassikere i likestillingsteologiske henseender, og en pretekst som sjelden brukes. Joel-profetien lover at Ånden skal utøses over alle; sønner og døtre, unge og gamle, slaver og slavekvinner. Som leserne veit, er Ånden i GT en eksklusiv størrelse, forbeholdt de få. Joel-profetien er betingelsesløs, den lover ånd til alle. Og oppfyllelsen av profetien skjer som kjent pinsedag, uten forbehold om rang, stand, etnisitet, alder og kjønn. Ånden som teologisk motiv følger videre i teksten fra 1. Kor. Gjennom dåpen blir Ånden gitt, og gjennom Ånden er alle lemmer på samme kropp. Alle angår alle, og kjønnsdiskriminering er krenkelse av vår felles menneskelighet. Ånds-motivet er et tema som gjerne kan utdypes og gis en sakramental forankring. At dåpen er noe som gjør at kjønnsurettferdighet angår hver enkelt av oss, er et lite utforska teologisk motiv som med fordel kan videreutvikles. «For om ett lem lider, lider alle de andre med. Og om ett lem blir hedret, gleder alle de andre seg». Den kroppslige sammenføyninga som

gjør at den andres lidelse angår oss, skjer i dåpen. Radikalt, men underkommunisert i en kjønnsesifikk kontekst!

Dagens pretekst er en oppsiktsvekkende liknelse fra Lukasevangeliet om et rasende kvinnemenneske. Den skiller seg fra en del av de andre «kvinnetekstene» i evangeliene på flere måter: Den framhever sinne som en forbilledlig egenskap for å få sin rett. Riktignok har vi flere fortellinger om kvinner i evangeliene der uhørte egenskaper løftes fram. Den kanaaneiske kvinnen i Matt 15 er svært insisterende, maser og trygler, og gir seg ikke før Jesus lover å helbrede datteren. Den samaritanske kvinnen ved brønnen i Joh 4 er også uhørt når hun argumenterer og diskuterer med en jødisk mann. Men at en kvinne får sin rett fordi noen er redde for at hun i raseri skal fly i synet på dem, er et friskt ideal. Liknelsen innledes med: «Så fortalte han dem en liknelse om at de alltid skulle be og ikke miste motet». Deretter følger historien om den ugudelige og hensynsløse dommeren som ikke gjør noe for å hjelpe dem som trenger hans assistanse for å vinne fram med sin sak. Hvilken rett er det snakk om? Er det en åndelig rett? Er det en konkret rett? Mange av de nytestamentlige tekstene har vært tolka som en åndeliggjøring av menneskers behov for livsnødvendigheter og rettferdighet. Dette har de kontekstuelle teologiene de siste tiåra påpekt er himmelropende feil. Rettferdighet handler ikke bare om rettferdighet mellom Gud og mennesker, men også mennesker i mellom – og da gjelder rettferdigheten like mye det materielle som det mer abstrakte og åndelige. En viktig del av det feministteologiske prosjektet er å tydeliggjøre at kampen for kjønnsrettferdighet er en del av Guds kamp for rettferdighet. Hvor mye sinne ligger det ikke denne kampen? Og hvor ofte har ikke sinne blitt oppfatta som en ukristelig egenskap? Det er flere faktorer her som er vanskelig forenlige: Kvinner, sinne og insisteringa på å få sin rett. Alle tre faktorer er «feil» innafor et fromhetsparadigme som fremdeles er nokså rådende i norsk kristelighet. Idealet er å ettergi, å tie og tåle, og å tilgi sju ganger sytti. Men hva når vi ikke kan ettergi? Hva når det å få sin rett er avgjørende for eksistensen? For enken er det trolig det siste som er tilfelle. Uten at hun får sin del av arven fra motparten, vil hun ikke kunne leve. Når er det riktig å ettergi og tilgi? Hva er

egentlig livsnødvendig? Kan full anerkjennelse av alle kjønn være livsnødvendig, eller gjelder det bare de mer «høyverdige» behov som tilgang til mat og fred? Når er det riktig å ikke gi seg? Dette finnes det selvsagt ingen gode svar på, men teksten utfordrer det rådende fromhetsparadigmet: Det nytter å være sint. Det nytter å ikke gi seg. Det er mulig å få sin rett. Og Gud vil at alle mennesker skal få sin rett.

Semper reformanda

En luthersk kirke er aldri en ferdig fiksert kirke. Den reformeres uopphørlig. De siste tiåra har kjønnsrettferdighet blitt integrert i den pågående reformasjonsprosessen. 8. mars i jubileumsåret kan brukes til å synliggjøre dette.

Palmesøndag

25. mars 2018

Jes 56,6–8: Bønnens hus for alle folk
Rom 3,21–26: Rettferdighet ved troen
Matt 26,6–13: Jesus salves

Palmesøndag har et tvetydig preg. Det er den dagen vi synger hosianna, og samtidig den dagen som innleder den stille uke, Jesu lidelse og død. Feiring og lidelse på samme tid. Hvordan legger man til rette for det? Den katolske kirke, med følge av flere andre større kirkesamfunn, har en spesiell åpning på gudstjenesten denne dagen. Menigheten møtes ikke i kirken/kirkerommet, men et annet utvalgt sted i umiddelbar nærhet. Her leses evangeliet om inntoget i Jerusalem, og her deles ut, og eventuelt velsignes, palmegrener. Slik kan hele menigheten følge Jesus inn i kirkerommet, som et bilde på inntoget i Jerusalem. Da passer det med jubel og hosianna. Men resten av gudstjenesten er preget av pasjonstid, og et stykke av lidelseshistorien leses. Slik faller inntoget på plass i en sammenheng.

Vår kirke har ikke en slik praksis (ennå?), men mange steder har man palmeprosesjoner, og der forholdene ligger til rette for det, er det en god ting å kunne møtes utenfor kirken. Kanskje kan også beretningen om inntoget leses helt i begynnelsen, ettersom den ikke er den ordinære evangelieteksten dette året. Det er også en god ting at jubelen i begynnelsen skal følges av et tilsvarende alvor gjennom resten av gudstjenesten. Det legger også dette årets tekster opp til.

Lesetekstene for dagen forekommer meg å stå like mye til selve dagen som til evangelieteksten. De kan stå som selvstendige betraktninger over betydningen av pasjonsberetningen. Det gjelder ikke minst epistelen, som jo er en sentral del av argumentasjonen i romerbrevet. Her settes kategoriene synd og nåde opp for oss som en referanseramme for hendelsene som kommer. Det gir også en mulighet til å gjøre dette til en referanseramme i prekenen, både gjennom en utlegning av romerbrevet, men også ved å legge vekt på at denne teksten ikke er en utfyllende tolkning, se også drøfting av dette nedenfor.

Evangelieteksten er innledningen til selve pasjonsfortellingen hos Matteus, og handlingen skjer altså en god stund etter inntoget. (Episoden er plassert et annet sted enn hos Johannes, som har den før inntoget, og som har identifisert kvinnen som Maria, søster til Marta og Lasarus.) Under høytiden bor Jesus bor i Betania, ca. 2,5 km. utenfor Jerusalem., under høytiden. Her møter han altså denne kvinnen som gir seg til å helle en kostbar salve over hodet hans. Man kan forstå disiplenes forargelse. De kunne sies å representere sunn fornuft; det gir ikke mening å bruke en hel krukke av en så kostbar salve. Det er dårlig bruk av knappe midler. Men slik blir det understreket at disiplene ikke forstår hva som er i ferd med å skje. Samle inn penger til de fattige kan man gjøre hver dag, men det som skjer nå, er unikt. Derfor er ikke kvinnens salving av Jesus til hans gravferd, bare en god gjerning. Den er også profetisk. Hun utfører en rituell handling for noe som ennå ikke har skjedd. Med andre ord, hun forstår at det er noe spesielt som skal skje, i motsetning til de andre. Slik blir hun en betydningsfull del av hendelsesforløpet frem mot Jesu lidelse og død. Så betydningsfull at Jesus reiser et minne over henne: Hun skal aldri bli glemt, fordi hun gjorde dette.

Hva kan denne episoden si oss på en palmesøndag i 2018? Er det denne navnløse kvinnen gjorde noe som kan være et forbilde? Kanskje det handler noe om å være seg bevisst dybdene i det som skal skje. Hun kan neppe ha visst eller forstått hva Jesu død skulle innebære, men så den komme, og mente det var så viktig at hun ville ofre en dyr salve til det. Jeg vet heller ikke fullt ut hva Jesu død innebar, annet enn at den var mer betydningsfull

enn noe annet. Nylig har det gått en lengre føljetong i Vårt Land, om ulike standpunkt og lærer om hvordan Jesu død skal tolkes. Forskjellige mennesker har gruppert seg rundt de teoriene de liker, og tatt avstand fra dem de ikke liker. Den såkalte objektive forsoningslæren, som har vært nokså dominerende siden 1200-tallet, synes å ha kommet i vanry. Mange vil heller stille seg bak en subjektiv forsoningslære eller en klassisk forløsningsslære. Jeg tenker at slike teologiske spekulasjoner, selv om de hver på sin måte kan gi innsikter og en dypere forståelse av betydningen av Jesu død, i en viss forstand kan sammenlignes med disiplenes manglende forståelse, men på et høyere plan. Det er ikke for ingenting at hva Jesu død innebar kalles korsets mysterium. Jeg er sikker på at jeg selv i alle fall aldri kommer til bunns i hva det betyr at han måtte dø. Det næreste jeg kommer, er kanskje det han sa om at ingen har større kjærlighet enn den som gir livet for sine venner. Det er en dyp og organisk sammenheng mellom kjærlighet og offer; det ene kan så å si ikke finnes uten det andre. Et sted her ligger også forståelsen av forsoningen gjemt. Dette er vel verd å meditere over i portalen mellom fastetid og den stille uke. Ikke for å komme til bunns i det, men for å minne meg selv på at dette er betydningsfullt. For verden og for meg. Men kvinnen som er hovedpersonen i dagens tekst, nøyde seg ikke med å meditere. Hun lot sin forståelse komme til uttrykk i en handling av kjærlighet og respekt. Det er det siste jeg kan lære: Å la mitt forhold til det som skjedde i påsken, komme til uttrykk i handlinger, fordi jeg trenger å knytte troen til dem. Derfor blir gjenopplevelsen av den stille uke, gjennom gudstjenester og på andre måter, så viktig for meg.

Forslag til salmer

Inngang: 23 Hosianna, Davids Sønn eller

146 Jesus store seiervinner

Bibelsk salme: 903 Hosianna, Davids Sønn

Før evangeliet: 744 Guds rike er fylt

Etter preken: 341 Klippe, du som brast

Offertoriesalme: 145 Se hvor nu Jesus treder

Under nattverd 139 De lånte en krybbe

Avslutning: 146 Jesus store seiervinner eller 141 Han gikk den tunge veien

Skjærtorsdag

Torsdag 29. mars 2018

Jer 31,31–34: Den nye pakt
Hebr 10,19–25: Frimodighet og bekjennelse
Luk 22,14–23: Nattverden

Hendene på bordet

I nyere bibelfortolkning brukes gjerne et pedagogisk grep der man ser på *tekstens tre verdener*. Marianne Bjelland Kartzow, professor i NT ved Det teologiske fakultet, introduserer oss til de tre verdenene i boken *Lukas. Undring og utfordring* (Kartzow red., 2016). Det er en tilnærming til bibeltekstene som kan kaste mye av seg, ikke fordi den er så ny kanskje, men fordi den kan gjøre oss som stadig jobber med fortolkning av tekster, bevisste på hvilket tyngdepunkt vi velger.

Verden bak teksten er den historiske konteksten. De rituelle praksisene, reisevirksomhet, synet på kvinner og menn, slave og fri, institusjoner og steds betydning, og så videre.

Verden i teksten dreier seg om tekstens litterære univers. Hvilken sjanger er brukt? Er det en fortelling, poesi eller en argumenterende tekst? Hva er plottet, og hvilke karakterer finnes i teksten? Og hvordan tas metaforer og symboler i bruk?

Verden foran teksten er virkningshistorien, og det er den verdenen vi lesere i dag befinner oss i. Hvordan har teksten blitt mottatt, i billedkunsten og i litteraturen? Har den satt sitt preg på arkitekturen? Rett og slett: Hvordan har teksten blitt mottatt, fortolket og brukt frem gjennom historien? Hvordan har tekstens mening endret seg?

Bak teksten

Kapittel 22 hos Lukas innledes med informasjonen om at «Det nærmet seg de usyrede brøds høytid som også kalles påske». Den usyrede brøds høytid begynte dagen etter påskefesten, og varte i sju dager (Matt 26, 17). Bygget som da var modent, den første grøden, ble båret frem som offer. Og man skulle bare spise usyret brød bakt av den nye grøden, uten at gammel surdeig var blandet inn.

Påskan ble feiret til minne om utfrielsen fra Egypt (2. Mos 12) og var en pilegrimsfest, da alle som kunne skulle dra til Jerusalem og feire påske, og spise påskelammet. Vi vet ikke med sikkerhet hvilket måltid Jesus feiret, men i et tradisjonelt jødisk påskemåltid delte man et beger med vin med velsignelse over dagen, dyppet salatblader eller grønne urter i saus, spiste usyret brød, delte et nytt beger med vin, så kom en hovedrett med lam og grønnsaker, det var spørsmål og svar om utvandringen fra Egypt, første del av takkebønnen *Hallel*, beger med vin, mer vin, beger med vin sammen med andre del av *Hallel*. I sin beskrivelse av måltidet lar også Lukas det innledes og avsluttes med et beger med vin.

I teksten

Lukas fremstiller Jesus som en jødisk profet, som går rundt og helbreder syke og forkynner frelse. Han er oppfyllelsen av Guds løfter til Israelsfolket, men samtidig gjelder frelsen for alle folkeslag, og det viser Lukas ved å føre Jesu slektstavle helt tilbake til det første mennesket (3, 23-38), og når han sender dem ut til å forkynne for alle folk (24, 46-48). Lukas ordner hele fortellingen om Jesu liv og virke i tre bolker som i stor grad også er ordnet geografisk: først i Galilea (4,14-9,50), så på vei opp til Jerusalem (9, 51-19,27) og endelig i Jerusalem (19, 28-24,53).

Plottet kjenner vi. Overprestene og de skriftlærde som vil rydde Jesus av veien, Judas, som lar seg kjøpe til å forråde Jesus, og så selve måltidet, det siste.

Lukas er en flink forteller. Ordene om Jesu inderlige lengsel etter å feire påske med apostlene, er som en kjærlighetserklæring. Den som elsker, lengter etter å være nær, være hos dem som hun/han elsker.

Ordene om at dette er siste gang de skal spise sammen, og at det som venter ham er lidelse, er i seg selv dramatiske. Vi forstår at det er et avskjedsmåltid vi hører om. Det hender at avskjeder er en blanding av forventning og uro. Men slik er det ikke her. Det er bare uro. Og det blir verre. Vi får vite at det er en som skal forråde ham, en som «har hånden på bordet sammen med meg».

Foran teksten

I mange av kirkene våre feirer vi nattverd framfor en altertavle der Jesu siste måltid med apostlene er avbildet, og slik forbindes vårt nattverdsmåltid her og nå, med det måltidet som vi hører om i dagens tekst. Leonardo da Vincis *Siste måltid* befinner seg ikke i en kirke. Det ble malt på kortveggen i refektoriet (spiserommet) i klosteret *Santa Maria delle Grazie*. Ofte hadde man slike malerier i refektoriene, nettopp for at man skulle kunne forestille seg at man spiste sammen med Jesus og disiplene. Det som gjør Leonardos bilde så unikt, er at han tar utgangspunkt i det øyeblikket da Jesus sier at det er en som skal forråde ham. Og han maler frem de emosjonelle reaksjonene dette utløser hos de ulike disiplene. Pietro C. Marani beskriver reaksjonene slik: En er forskrekket, en annen vender seg med vantro til naboen for å spørre om han har forstått Jesus rett, en uttrykker sin kjærlighet og hengivenhet til Jesus, kanskje i håp om at det ikke må være ham Jesus viser til. En er full av sorg, og kan ikke forstå at det er mulig, det han hører. En reiser seg fra stolen som om han ikke har fått med seg Jesu ord, og spør de andre hva som ble sagt, og en, han som sitter helt til høyre, viser tydelig med hendene at han ikke forstår noen ting (Marani, 2011).

Hendene var kanskje det som fascinerte meg mest da jeg selv besøkte klosteret og fikk se fresken. Hendene er så uttrykksfulle. De avslører følelsene; forskrekkelsen,

opprørtheten, sorgen og den vantro reaksjonen på det de hører. Judas sitter, slik han nesten alltid gjør, med hånden rundt pengepungen. Men i motsetning til i de fleste andre fremstillinger av det siste måltidet, er han ikke plassert ut på siden av bordet. Han sitter midt i flokken, nær Jesus. Det er noe å tenke på når vi feirer vår nattverd sammen med Jesus og hans disipler, da er Judas også med i bildet, slik han er i refektoriet i *Santa Maria delle Grazie*.

Når Judas har hånden på bordet sammen med Jesus, blir han avslørt. Også de andre legger så og si sine kort på bordet når de viser frem hendene så tydelig som de gjør i Leonardos bilde. For hendenes bevegelser sier noe om personligheten, og om den enkeltes unike forhold til Jesus.

Og det får meg til å tenke på hvor forskjellige vi er, vi som feirer nattverd sammen i menighetene våre. Jeg synes som oftest vi er en besynderlig flokk. Og det er nettopp det som er så absolutt fantastisk. Hver og en av oss, med vår personlighet, vår historie og vårt særegne forhold til Jesus, strekker hendene frem for å ta imot det måltidet der Jesus legger seg selv i vår munn og i våre hender. «For de skal alle kjenne meg, både små og store, sier Herren.» (Jer 31)

Jeg har valgt å knytte an til Leonardos bilde. Men det er noe ved dette grepet som ikke stemmer helt overens med preteksten for skjærtorsdag. Det eneste vi kan lese om apostlenes reaksjoner på Jesu ord, er at de straks begynner å trette om hvem som kan ha sviktet. Det er selvsagt også et mulig scenario, eller en relevant virkningshistorie, å gripe fatt i denne dagen. Da vil i så fall ordene i den andre leseteksten fra Hebreerne være aktuelle å ta med: «La oss ha omtanke for hverandre, så vi oppgløder hverandre til kjærlighet og gode gjerninger (...) La oss heller oppmuntre hverandre, ...»

Salmeforslag

161, 159, 534, 620, 615, 162, 409

Litteratur

Kartzow, Marianne Bjelland (red.),

Lukas. Undring og utfordring (Oslo: Verbum, 2016)

Marani, Pietro C., Leonardo.

The last supper unveiled (Milano: Skira, 2011)

Langfredag

Fredag 30. mars 2018

Joh 18,1–19,42 Lidelsesberetningen

Av en eller annen grunn har Langfredag vært en prekenfri dag mange steder. Det skyldes kanskje den lange lesning man har foretrukket i Norge, og en tanke om at akkurat langfredag er så mettet med innhold at predikanten ikke kan tilføre dagen noe særlig av verdi. Men mange av Nytt norsk kirkeblads lesere holder oftere andakter i gravferd i løpet av et år, enn de preker. Vi er kvalifiserte til å tale på Langfredag!

I en kirkelig virkelighet hvor flertallet av våre konfirmanter oppgir påsken som tiden når vi feirer at Jesus dør, er det kanskje viktigere enn før å preke og å rydde opp i en del misforståelser. Påsken er ikke tiden for feiring av lidelse og død, men vi feirer oppstandelse og liv. Dette kan også forkynnes på Langfredag.

Døden

Hva er døden om den ikke er «ingen ting»? Jeg har alltid hatt et problem med døden, den angår på et vis ikke meg. Jeg er ikke redd den, jeg ser den verken som en evig hvile eller pine. Den har aldri vært spesielt aktuell. Døden er i seg selv tom, samtidig som den betyr alt. Uten døden, ingen kristendom. Kristendommen er ikke en døds-kult, men en livskult, og dermed er langfredagsdøden en død som ikke omhandler vår død, men våre liv. Langfredagsdøden var det bare Jesus som døde. Sist noen døde forlatt, var det Jesus som døde.

I begravelsessammenheng sier jeg ofte to ting: døden understreker hvordan mennesker hører sammen, og mennesker skaper mennesker ved å høre sammen. De som har dødd «fra oss», er en del av de vi er. Vi inngår i et flettverk av liv med hverandre, og derfor merkes det når noen blir borte. Vi preges av hverandre, og våre liv er unike takket være menneskene vi fyller livene våre med. Døden er ikke bare slutten på livet, men belyser også livene våre.

Langfredagsdøden er det bare Jesus som har dødd, og akkurat det er en fin inngang til å preke på Langfredag. For om det er sant at den avdøde er en del av den vi er, så angår Jesu død mennesker. Mennesker Jesus preget, og mennesker som preget Jesus. Prekenteeksten er proppfull av folk. Det kommer litt an på hvordan man teller, men det er 27 personer eller grupper som omtales i teksten. Hvem er de, hvordan preget de Jesus og hva forteller hans død om dem, og de om hans død? En narrativ teologisk tilnærming til teksten, med dens aktører, de mange replikkene og handlingene, er en fruktbar tilnærming. For hvem er Jesus om jeg er en i folkemengden som heller ville befri Barabbas? Hva betyr, dypest sett, Jesus for Pilatus, Peter eller Malkos? Hva betyr det for dem når Jesus dør (og senere gjenoppstår)? Hva betydde det for Barabbas? (Det siste har Pär Lagerkvist skrevet om i hans novelle *Barabbas*, som herved er anbefalt.)

Alle aktørene i teksten har en fortelling å komme med, så her er minst 27 langfredagsprekener klare for å skrives. For min del er årets fortelling den om Nikodemus. Bibelens mest underkommuniserte person, for i Johannesevangeliet er Nikodemus virkelig en sentral karakter og får mer plass enn karakterer som Peter og Maria (Jesu mor). Fortellingen om Nikodemus er en dyp fortelling som kanskje likner mer på den jevne nordmannens søken etter mening, enn den vi finner i fortellingen om Bartimeus. Nikodemus: flink, respektert, utdannet, en del av «det gode selskap».

Evangeliet etter Nikodemus

Den første gangen vi møter Nikodemus i Johannesevangeliet, er i kapittel 3 hvor Nikodemus oppsøker Jesus i ly av natten, og de snakker forbi hverandre i en lang og typisk johannesisk samtale om å bli født på ny, og om sannhet og om hvordan man kommer til lyset gjennom sannheten. Nikodemus oppsøkte Jesus om natten, noe som er talende i seg selv, og det påpekes i vår pretekst.

Nikodemus var en høyt aktet mann og tilhørte den strenge lekmannsbevegelsen fariseerne, som ville skjerpe kravene til livsførsel etter loven. Han var også medlem av jødernes høyeste nasjonale domstol og styringsorgan. Nikodemus forstår at Jesus har noe helt spesielt å tilby, men han vet ikke helt hva. Han er nysgjerrig, samtidig som han er klar over at Jesus er en lærer som er «kommet av Gud.» Litt av en anerkjennelse av en mann med hans posisjon, men det virker som om smiger ikke holder for Jesus. Jesus blir ikke spesielt fornøyd med Nikodemus honnørord. Jesus vil få fram noe annet, noe som Nikodemus ikke fatter i løpet av den første samtalen deres. Nikodemus er en mann som representerer den jødiske visdommen, og allikevel forstår han ikke. Hans tilstedeværelse fungerer som en jødisk anerkjennelse av Jesus, og samtidig som en kritikk av den jødiske bokstavtro, det åndløse.

Johannes har en del tema han fokuserer på: Jesus er fra Gud og skal til Gud; evig liv og kjærlighet. Det er nesten litt utfordrende å preke over en Johannes-tekst, fordi svaret på et vis er gitt før man har begynt, men det som gjør Johannes interessant, er måten han kommer fram til svarene på. Det er i fortellingen rikdommen, fylde og spenningen er. Fortellingen om Nikodemus er en slik fortelling.

Nikodemus blir ganske forvirret når Jesus møter hans lovord med ord om å bli født på ny. "Hvordan kan en som er gammel, bli født?" Nikodemus mangler ånd, svarer Jesus. Det greske ordet *anōthen* betyr født på ny fra oven. Det er denne fødselen

fra oven Nikodemus mangler, og dermed kan han ikke forstå Jesus. Når Jesus fortsetter sitt svar, forteller han om sin korsfestelse og lyset – teksten begynner om natten og slutter i lyset. Jesu svar til Nikodemus er, på et vis, et sammendrag av hele evangeliet og avsluttes med «Den lille bibelen».

Jesus kritiserer Nikodemus og hans trofeller for å være åndløse og kjærlighetsløse. Det er en så drastisk situasjon, og en så omfattende endring som må til, at den bare kan beskrives som ny fødsel: fra bokstavtro til liv i ånden, fra natten til lyset. Nikodemus, og de han representerer, er av mørket og i mørket. Vi har med Jesus som religionskritiker å gjøre, noe han i vår tekst blir dømt for å være. Nikodemus kom om natten, men ville han gå mot lyst?

Nikodemus opptrer to ganger til i evangeliet. Den neste gangen forsvarer han Jesus mot de andre fariseerne, som vil fange Jesus (Joh 7):

«Loven vår dømmer vel ikke et menneske uten forhør, før en har fått vite hva det har gjort?» (Sier Nikodemus). «Er kanskje du også fra Galilea?» svarte de. «Gransk Skriften, så vil du se at ingen profet kommer fra Galilea.»

Har det skjedd noe med Nikodemus? Bli han truet av bokstavtro? Han kom om natten, går han mot lyset?

Den siste gangen Nikodemus opptrer i evangeliet, er i vår pretekst når Jesus skal gravlegges. Da dukker Nikodemus opp med en blanding av myrra og aloe og bidrar til at Jesus får en begravelse verdig en konge og slik fullfører han kanskje det Maria (Martas og Lasarus søster) gjorde da hun salvet Jesu føtter med nardussalve. Nikodemus ser til at Jesus blir salvet og får en rett gravferd, en kjærlighetshandling man gjør for noen som har betydning for en. I vår kultur kalles disse for «nærmeste pårørende». Noe har skjedd med ham. Han kom om natten, ble han til lyset? Jesu død taler om Nikodemus, og Nikodemus sin behandling av Jesu lik taler om deres forhold. Når vi møter Nikodemus i vår pretekst, har vi i mente

den første gangen Nikodemus møtte Jesus og Jesus sin tale om nyskapelse, ånd, kjærlighet og lyset. Da fortalte Jesus at Nikodemus tro manglet det vesentligste – hans tro var bokstav og plikt, ikke ånd og kjærlighet. Men når han blir kritisert for å forsvare Jesus og for ikke å være «bibeltro», og deretter bistår ved hans begravelse, så har det skjedd en endring – plikten og bokstaven er i hvert fall delvis blitt erstattet med «ånd», «sannhet» og «lys», som Jesus talte om da de først møtte hverandre. Han kom om natten, men Langfredag bidro han til en ny dag.

Salmer til Langfredag

- 319 Lær meg å kjenne dine veie
- 173 Hill deg, Frelser og forsoner!
- 166 O hode, høyt forhånet
- 171 Naglet til et kors på jorden
- 170 Når krossen underfull eg ser
- 738 Noen må våke

Påskentatt

Lørdag 31. mars 2018 / søndag 1. april 2018

1 Mos 1,1–5;1,26–2,2: Gud skaper lyset og menneskene
og 2 Mos 14,1–22: Sivsjunderet
Rom 6,3–11: Forenet med Kristus i dåpen
Mark 16,1–8: Jesus står opp

Påskentattmesse (Vigilia paschalis) tilhører kirkens eldste liturgiske tradisjoner. I den katolske kirke heter det at påskevigilien er ”den viktigste og edleste av alle høytidelige gudstjenester”. Påskentattmessen står i den gamle ”Gudstjenestebok for Den norske kirke (1977–1992), del I”, og er gjeldende i gudstjenestereformen. Det er ikke vanlig å holde preken, messen kan ha fire deler: tenningen av påskelyset, tekstlesningene, dåp eller dåpspåminnelse, og nattverd. Her er røttene i det liturgiske språket, og kjernen i troen, dåpen og oppstandelsen. Lilleborg kirke har holdt denne tradisjonen i hevd på en forbilledlig måte. I påsken fikk vi være med konfirmantene i vigilien.

Helt fra kirkens første århundrer ble dåpen lagt til natten før påskedag. Lesetekstene kretser om vannet og lyset fra skapelsen, utvandringen, dåpen og oppstandelsen. I Rom.6 gjør Paulus Jesu grav til motiv for dåpen: ”Eller vet dere ikke at alle vi som ble døpt til Kristus Jesus, ble døpt til hans død? Vi ble begravet med ham da vi ble døpt med denne dåpen til døden. Og som Kristus ble reist opp fra de døde ved sin Fars herlighet, skal også vi vandre i et nytt liv.”

I den tidlige kirken kledde dåpskandidatene av seg og steg ned i vannet i baptisteriet, og da de kom opp fikk de hvite klær. Senere blir døpefonten symbol for graven, der barnet dyppes ned, og

gamle Adam ”drukner”, og det nye menneske oppstår til liv i Kristus. Påskenatt er en fantastisk anledning for konfirmanter, større barn og voksne, til å bli døpt. Alle kan bli tegnet med korsets tegn i dåpsvannet til påminning.

I den katolske kirkes ressursbank, www.liturgi.info, finnes liturgien for vigilien i hele sin bredde. Der heter det i innledningen:

1. Påskenatt er ifølge eldgammel tradisjon våkenatt for Herren (2 Mos 12,42). I pakt med Evangeliets ord (Luk 12,35–37) venter de troende på sin Herre med tente lys i hendene, så han kan finne dem våkne når han kommer og innby dem til sitt bord.

2. Denne natts vigilie, som er den viktigste og edleste av alle høytidelige gudstjenester, holdes en eneste gang for hver kirke. Den er inndelt på følgende måte: Etter en lysseremoni og påskelovsangen (som utgjør vigiliens første del) lytter Kirken i tillit til Guds ord og løfter som beretter om Herrens store gjerninger for sitt folk like fra tidenes opphav (annen del eller ordets liturgi). Når påskemorgen nærmer seg, feieres dåpens sakrament (tredje del), og sammen med sine nydøpte medlemmer går menigheten til det bord som Herren ved sin død og oppstandelse har gjort rede for sitt folk (fjerde del).

3. Hele feiringen av påskevigilien foregår om natten. Den skal ikke begynne før nattens frembrudd, og den skal være avsluttet før daggry påskemorgen.

I Nordre Aker prosti har det vært tradisjon for å ha påskeleir med konfirmanter i en av byens kirker, Torshov eller Sagene. De har sovet tre netter i kirken fra skjærtorsdag til påskedag. I midtgangen rullet vi ut den 22 meter lange ”påskeduken” (bestilles på trosopplæringen i DNK sin side www.ressursbanken.no) med motiver fra palmesøndag til oppstandelsen. Konfirmanter fikk hver sin rolle fra pasjonshistorien, og fant sitt sted på duken. De fulgte ”sin” Peter, Maria eller Pilatus gjennom alle dagene. (Ingen fikk Jesus eller Judas). I gudstjenestene leste de tekstene med fortellingene knyttet til sin figur i pasjonen, med innledningen ”Jeg er Peter” eller ”Jeg er Kaifas” etc. Til sammen opplevde vi å få påskefortellingen fra femten ulike ståsted.

Natt til påskedag gikk vi til Lilleborg kirke for å feire Vigilie. Vi startet i et stummende mørkt kirkerom, og tente Kristuslyset. Konfirmantene leste fra Genesis, og fortsatte med Exodus, Romerne 6. og oppstandelsen, og kvinnene ved graven. Underveis ble alles stearinlys tent fra Kristuslyset. Kantor messet acapella de liturgiske leddene for vigilien, hentet fra norsk middelaldertradisjon. Den gregorianske enkle notelinjen brøt nydelig mot en norsk folketone, den ene stemmen i det mørke kirkerommet med tente lys, var noe magisk og kontemplativt.

Påskennattmessen bærer i seg de grunnleggende symbolene og elementene for livet: lys og mørke, natt og dag, vann og ørken, skapelse og ødeleggelse, synd og nåde, fangenskap og frigjøring, krise og forløsning, død og oppstandelse, øyeblikket og det evige. Ritualene gir rom for den enkeltes liv og fortelling, på et bevisst eller ubevisst plan. I den katolske vigilien leses også en responsoriesalme fra GT til hver av de syv lesningene, slik som Salme 30. Den subjektive røsten i salmene, jeg, gjør påskennatten til et eksistensielt vilkår.

*”Jeg opphøyer deg, for du berget meg
og lot ikke mine fiender glede seg over meg.
Du løftet meg opp fra dødens land,
og du kalte til livet fra gravens dyp.”*

Oppstandelsen er det kristne adelsmerke. Vi tror på legemets oppstandelse. Oppstandelsen forstås som metafor og transformasjon i dette livet. Det nye livet i Kristus har begynt i dåpen. Hver gang natt går mot dag. Men mister oppstandelsen sin kraft som mysterium og et overskridende håp, om den bare forstås som metafor? Det er knappe fortellinger og tradisjoner vi er overlatt til, men rikdommen i kunsten, musikken, tekstene og ritualene, er det vi har til å spille våre egne liv, og trua vår, i. Men om oppstandelsen forklares som bare et bilde på noe annet, mister også livet på denne siden av døden, sin dybde. Hvis døden er et livsvilkår, er også oppstandelsen det, for den troende. Å kjenne seg trengt mellom Faraos hær og det åpne hav, med trusler på alle kanter, er også et menneskelig vilkår. For noen er det billedlig, for andre er trusselen om utslettelse en realitet. Det er folkemordet av Rohynga i Burma. Det er å være en skygge av seg selv.

Tre øser vann i dåpen er ritual og metafor, men å vite at du skal dø er et eksistensielt vilkår. Den oppstandne Kristus er arketyper, den første som gikk igjennom døden, ned i dødsriket, det stummende mørket, og frem i lyset. Dåpen er graven og den nye fødsel. Stemmen er den samme som lød ved Jesu dåp: ” – du er min sønn (og min datter) som jeg elsker.” Gud kan sette fri i kjærlighet og til kjærlighet, også for den som har gått igjennom en større natt. I fjerde lesning i den katolske vigilien leses Jes. 54. En fortelling om å heles og å gjenvinne tapt verdighet.

Du hjelpeløse og forblåste
som ikke finner trøst!
Se, jeg legger en grunnvoll for deg av edelstener
og bygger grunnmuren din med safirer.

Murtindene gjør jeg av rubiner,
portene dine av krystaller
og hele ringmuren av kostbare steiner.

Slik kan en påskevigilie skape fellesskap i natten, og oppstandelsen være mer enn en fortidig hendelse. Vi går sammen gjennom natten mot en ny dag i verdighet, og til oppreisning.

Påskedag

Søndag 1. april 2018

Jes 52,7–10: Den som bringer gledesbud

Rom 14,7–9: Herre over levende og døde

Matt 28,1–10: Jesus står opp

Traumer, krise, frykt (ikke!) og sorg

Kvinnene, Maria Magdalena og den andre Maria, må ha vært preget av dyp sorg der de går for å se til graven. Det var så vidt begynt å lysne, men sorgen kan ramme på så mange ulike måter, og det er ikke sikkert de oppfatter verden i lys og farger. Sorg har en tendens til å gjøre alt til et altopplukende svart hull. Dødsfallet må ha kommet brått på og som et stort sjokk, selv om Jesus lenge har prøvd å fortelle dem hva som var i vente. Noen ganger hører man kanskje bare noe helt annet enn det som faktisk blir sagt.

Noen har prøvd å sette ord på sorg, som bunnløse og svarte havdyp, som overveldende bølger som skyller inn over seg, eller som en roterende trekant med spisse og vonde hjørner (som med tid og stunder slipes ned så de ikke lenger er like vonde som i begynnelsen). Sorg rammer, lammer og nummer. Noen blir sinte, aggressive. Noen makter ikke å ta den inn over seg, og tviholder på alt det som er normalt og dagligdags. Noen drukner i sorgen.

De foregående dagens hendelser må ha vært en traumatisk opplevelse for kvinnene og disiplene og de andre som sto Jesus nær. Det blir naturlig å se for seg at kvinnene fremdeles preges av frykt når de går til graven. Vil de kunne assosieres med Jesus, og bli gjenkjent? Er de andre fremdeles ute etter alle som sto Jesus nær?

Kvinnene kommer frem til graven, og på nytt rammes de av kaos. Ikke det samme kaoset som under arrestasjonen, korsfestelsen, i den lynsjende stemningen, men kaoset i et kraftig jordskjelv, og en Herrens engel som stiger ned fra himmelen og med umenneskelig kraft ruller vekk steinen ved gravhulens åpning. Engelen innhyllet av et overjordisk lys og som et lyn å se til, og med en drakt hvit som snø, må ha vært et mektig, men også skremmende syn. Vaktene blir i alle fall redde, livredde, og legger seg på bakken som døde, skjelvende, men fullstendig lammet av frykt. Men engelen henvender seg ikke til dem, han snakker direkte til kvinnene: «Frykt ikke!»

Kvinnene

Det var ikke disiplene til Jesus som vitnet om oppstandelsen først. Det var ikke mennene engelen viste seg for ved graven, med ordene «Han er ikke her, han er stått opp slik som han sa!». Det var ikke mennene som fikk beskjed om å overbringe nyheten til disiplene, etter å ha sett en tom grav. Det var kvinnene, det er de fire evangeliene enige om. Dessverre kan man oppfatte et forsøk på å presse vekk og ekskludere kvinnene, og gjøre dem mindre betydningsfulle, selv kort tid etter Jesu død, allerede i urkirken. For eksempel i 1 kor 15,4-5 skriver Paulus om de samme hendelsene «[...] at han ble begravet, at han sto opp den tredje dagen etter skriftene, og at han viste seg for Kefas og deretter for de tolv.» I Paulus' gjenfortelling av oppstandelsen, glimrer kvinnene med sitt fravær. Heldigvis har ikke kvinnene blitt luket ut av de fire evangeliens beretning rundt oppstandelsen i tillegg! Men er det rart, spør jeg bare, at kvinner har blitt ekskludert både i samfunn og innen kirken i nesten 2000 år, når det forekom allerede i oldkirken?

Det uforståelige

Jesu døde der på korset. Vakten stakk til og med et spyd inn i Jesu side, og ut rant det vann og blod. Døden var et faktum. Men ved graven sier engelen at Jesus er stått opp fra de døde, slik han lovet, og ber kvinnene gå og fortelle nyhetene til disiplene. Kvinnene skynder seg vekk fra graven igjen, og er både redde og jublende glade samtidig – to følelser som ofte er i konflikt med

hverandre. Tanker i kaos som fyller hvert nanosekund, frykten og traumene og kaoset og sorgen, som møter gleden og lykken og overraskelsen, samtidig som man ikke helt vet om man tør stole på sine egne opplevelser, for det er så rart at man ikke kan annet enn å tvile på seg selv. Og i denne kaotiske sinnstilstanden, møter kvinnene Jesus i egen person, som om ikke møtet med engelen, og budskapet om oppstandelsen, i seg selv er nok å ta inn over seg. Kvinnene kaster seg på kne, og omfavner føttene hans, og Jesus må gjenta engelens bud, «Frykt ikke!», før han instruerer kvinnene i å sende disiplene til Galilea, hvor de selv skal få møte ham.

I de påfølgende dagene/tekstene er det flere ganger Jesus viser seg for disiplene og for andre. Men de som ser ham selv, har fremdeles problemer med å tro det de ser og det de opplever (for eksempel Matt 28,17). I noen av tekstene forstår de ikke at det er Jesus i mer enn et øyeblikk, og idet de innser hvem han er, forsvinner ham for dem (for eksempel Luk 24,3-33). I noen av tekstene tror de Jesus er en ånd som prøver å lure dem (for eksempel Luk 24,37), inntil han fysisk spiser maten de lager (for eksempel Luk 24,41-43), eller Tomas tviseren får ta på sårene i Jesu hender og føtter og side, helt fysisk (for eksempel Joh 20,27-29). Disiplene tviler og tviler og tviler, og oppstandelsen er så uforståelig og fjern for selv Jesu beste venner og etterfølgere, at de tviler selv om de også tror, selv etter å ha vært vitner til flere mirakler og undere før Jesus ble korsfestet og døde.

I kirken

I kirken hver uke bekjenner vi vår hellige tro: Jeg tror på Jesus Kristus, Guds enbårne Sønn, vår Herre [...] Pint under Pontius Pilatus, korsfestet, død og begravet, stod opp fra de døde tredje dag, for opp til himmelen, sitter ved Guds, den allmektige Faders høyre hånd, skal derfra komme igjen for å dømme levende og døde.

Allikevel er påskedag en vanskelig dag å preke. Oppstandelsen er så stor og uforståelig, at selv disiplene hadde problemer med virkelig å tro, for ikke å snakke om å forstå, det som hadde hendt. Men kanskje det er greit? Kanskje det er greit å ikke forstå?

Trenger man egentlig å forstå for å tro? Det blir vanskelig å forkynne oppstandelsen på en slik måte at menigheten løper ekstatisk ut av kirken, og roper «Jesus lever!» i ren og pur glede. For vi har ikke enda kommet så langt at vi ser ansikt til ansikt, akkurat nå ser vi bare i et speil i en gåte (1 kor 13,12).

Men som prest(-evikar) kan jeg prøve å peke på gåten i speilet. Jeg kan *prøve* å formidle de store og uforståelige tingene, nettopp gjennom det lille. Jeg kan trekke frem livets små og store hverdagsmirakler: barnefødsler og nye liv, solnedganger som tar pusten fra deg, vårens første markblomst som presser seg opp fra mørk og frossen jord... Jeg kan prøve å formidle og spre håpet og troen og gleden, for Jesus lever!

Gud har strukket seg ned og grepet oss gjennom sin sønns korsfestelse og oppstandelse. Derfor er vi frie, til å leve og til å elske og glede hverandre, og oss selv, og Gud Vi er frie til å leve som dem vi er, med våre flotte og unike sider, men også med våre feil og mangler. Lyset vant over mørket. Livet vant over døden. Jesus lever, og på grunn av ham har også vi fått livet! Det er påskens hellige mysterium.

Salmeforslag

193 Han er oppstanden, store bud (høytidsvers)

194 Jesus lever, graven brast!

196 Påskemorgen slukker sorgen

197 Deg være ære

204 Han er oppstanden

207 Livet vant, dets navn er Jesus

584 Det strøyer ei livselv av lukke

612 Vårt sinn er fylt med glede

614 Vår lovsang skal møte deg, Kristus!

620 Hellige mysterium!

709 Jeg øver på, Jesus, å nevne ditt navn.

724 Stjernene lyser fremdeles i mørket

949 Kristus er sannelig oppstanden

Og selvfølgelig mange flere flotte salmer.

Salmeboken er en skattekiste.

2. påskedag

Mandag 2. april 2018

1 Mos 45,1–15: Josef forteller hvem han er
1 Pet 1,18–23: Han som reiste Kristus opp
Luk 24,36–45: Jesus viser seg for disiplene

Innledning

Riktig god påske, alle sammen! Håper dere ikke er altfor slitne etter påskens rush. Hold ut, for nå kommer oppsummeringen. Eller feiringen av Kristi mirakuløse oppstandelse! I Eidskog, hvor jeg jobber, har vi de siste årene kalt gudstjenesten på 2. påskedag for ”Påskan på en time – gudstjeneste for dem som har vært borte i påskan.” I andre menigheter holder man påskedagsgudstjeneste, så her er mulighetene mange.

Når vi er kommet til 2. påskedag er det tid for å hente opp tråden fra evangelisten Lukas igjen (fra skjærtorsdag). På påskenatt leser vi fra Markus, på påskedag fra Matteus, og nå er tiden inne for å se hva Lukas sier om påskedagen.

Først litt om tekstenes sammensetning:

Første lesetekst: 1. Mos 45,1-15

Vi starter denne søndagen i en av de mest dramatiske fortellingene i Det gamle testamentet, i novellen om Josef (1. Mos. 37-50): Gutten som gikk fra å bli utstøtt av brødrene sine hjemme i Kanaans land, til å bli den mektigste mannen i Egypt, som drømmetyder.

I dag er vi i den delen av fortellingen som finner sted i Egypt. Brødrene til Josef er kommet til Egypt for å kjøpe korn. De var

sikre på at Josef var død, så de kjenner ham ikke igjen når de møter ham. Etter å ha hørt litt om forholdene hjemme, ”klarte ikke Josef lenger å legge bånd på seg.” Så han sender alle ut, bortsett fra brødrene, og forteller dem: ”*Jeg er Josef!*”. Han tilgir dem, og ber dem alle hente faren, og resten av slekten, til å bosette seg i Egypt. Slik var det at israelittene kom til Egypt. Der bodde de i mange generasjoner, helt til Moses førte dem tilbake til Kanaans land, i 2. Mosebok.

Novellen om Josef tegner et sterkt bilde av en mann som ikke gir seg. Noen betegner det som ”et psykologisk portrett av en mann” https://www.bibel.no/InnholdTilblivelse/Bibelens__innhold/Bibelsk-persongalleri/Josef: ”Selv om han gang på gang gikk fra de store høyder til de dype daler, endte han igjen på toppen, fordi Gud var med ham.”

Andre lesetekst: 1. Pet 1,18-23

Videre går vi til Peters første brev, et godt brev å lese fra på en andre påskedag. Brevet er tilegnet ”*Peter, Jesu Kristi apostel*” (1,1), apostelen som var leder i disippel-flokken, men som også var den som fornektet sin herre og mester. Etter oppstandelsen viste Jesus seg først for Peter (1. Kor. 15,5, Luk. 24,34), og ble den som Jesus ønsket sin kirke bygget på.

I oldkirken var det allment akseptert at Peter var forfatteren av dette brevet. I nyere tid er dette imidlertid blitt problematisert, blant annet med argumenter om språket i brevet: Brevet er skrevet på et elegant gresk. Er det tenkelig for en fisker fra Galilea? Dessuten har brevet påfallende likheter med de paulinske brevene.

Dagens perikope er hentet fra brevets korpus (1,3-5,11) og fra avsnittet hvor forfatteren snakker om kristen identitet (1,2-2,10) til Guds folk. Men det snakkes om det nye gudsfolk, som har sin basis i Jesu Kristi oppstandelse fra de døde. Det er denne hendelsen som gir grunn til håp om en fremtidig frelse. Derfor kan de troende juble av glede, selv om de nå må gjennomgå trengsler og prøvelser.

Så klargjør forfatteren hva det innebærer å være Guds folk, nemlig å vite at *”det ikke var med forgjengelige ting som sølv og gull dere ble kjøpt fri fra det tomme livet dere overtok fra fedrene, det var med Kristi dyrebare blod.”* Dette skjer for vår skyld, skriver forfatteren. Vi er kalt til å være et hellig gudsfolk! *”Han som kalte dere, er hellig; så vær også dere hellige i all deres ferd”* (1,15). Elsk hverandre inderlig av et rent hjerte, i oppriktig søskenkjærighet!

Prekenteeksten: Luk 24,36-45

Det er spennende med evangelistenes ulike vinklinger på oppstandelseshistorien. Her hos Lukas velger evangelisten å legge mye vekt på mat, drikke og samtale. Etter at Jesus hadde vist seg for Emmaus-vandrerne, vender de straks tilbake til Jerusalem for å fortelle om den oppstandne til disiplene. Og mens de snakker sammen, står Jesus plutselig midt iblant dem. Han lar dem kjenne på hendene og føttene hans, og da de ennå ikke tror, tar han et stykke stekt fisk og spiser det mens de ser på. Tror dere nå, disipler? Prekenteeksten i dag minner om fortellingen med Thomas tvileren, men denne er ikke med hos Lukas.

Tilslutt i perikopen sier Jesus på nytt: *««Det var dette jeg talte om da jeg ennå var sammen med dere og sa at alt måtte oppfylles som står skrevet om meg i Moseloven, hos profetene og i Salmene.» 45 Da åpnet han deres forstand så de kunne forstå skriftene, [...]»* (og blir videre tatt opp til himmelen (24,51)).

Dagens røde tråd

Hva er så sammenhengen mellom de tre? Josef var sterk i sin tro. Gud kom ham til redning, til tross for at det mange ganger så svart ut. Brødrenes forstand ble åpnet. Perikopen fra 1. Mosebok forteller om tilgivelse og ny begynnelse.

Peters første brev konstaterer fakta: Hva betyr egentlig Kristi oppstandelse for oss? Jo, vi er Guds folk, et folk som er rustet til et hellig liv, fylt av søskenkjærighet. Fordi vi er frelst. Slipp alle sorger og bekymringer. Gå fremtiden lyst i møte. Men

hvordan kan vi gjenkjenne den oppstandne Kristus? Ta et stykke stekt fisk. Ta et stykke brød. Kjenn og smak at Herren er god. Han er midt i blant oss, og sier: "Fred være med dere."

Alle de tre tekstene snakker om fellesskap. Hva skal vi bygge vår kirke på? Kristi kjærlighet, søskenkjærlighet og oppstandelsen. Gjennom fellesskapet skal vi forstå skriftene. Mens vi deler stekt fisk med hverandre.

Lykke til med dagens preken. Og jeg ønsker dere en god kirkevær der dere bor!

Salmeforslag

195 Krist stod opp av døde

207 Livet vant, dets navn er Jesus

189 Guds kyrkje syng kring vide jord

187 Vår Herre Krist i dødens band (jf. v. 7)

209 Døden må vike for Gudsrikets krefter

197 Deg være ære

2. søndag i påsketiden

Søndag 8. april 2018

Jer 31,1–6: Enda en gang vil jeg bygge deg
eller Apg 1,1–5: Løftet om Ånden
1 Joh 5,1–5: Troen har seiret
Joh 21,15–19: Jesus og Peter

Dagen

Vi er i påsketiden, og de første søndagene mellom påske og pinse blir brukt til å understreke underet, gleden og festen. Kristus er oppstanden. Ja, sannelig er han oppstanden, fra de døde. Hva som har skjedd utdypes. Tekstene handler om disiplenes reaksjoner, og opplevelsene de hadde rett etter oppstandelsen med Jesus. Vi er i påskemodus og synger påskesalmer med stor glede. I Grorud menighet, hvor jeg er til vanlig, er denne andre søndagen i påsketiden feiret som barnas påskesøndag i en av kirkene våre, med familiegudstjeneste og påskeverksted. Det inkluderer barnefamiliene som var på påskeferie, i påskens fortelling. Jeg synes dette er en flott tradisjon, som gjerne kan brukes andre steder. Det er noe med å forsterke og forankre symbolene, slik som påskeliljen, påskeegg, korset og solen, i det som de kommer fra. Ved å male påskeegg og snakke om det nye livet, lage kors i ulike farger i glanspapir som et glassvindu, lage fastelavnsris, tenne og dekorere påskelys for eksempel, gir vi barn og voksne troshandlinger. Mange gjør disse aktivitetene uten å tenke over at det har røtter i det kristne. Og når barna senere etterspør troshandlinger, i møte med alle de tydelige symbolhandlingene fra våre muslimske og hinduistiske søsken, så har de flere ting å vise til. Da kan foreldrene si, at dette gjør vi fordi vi er kristne, fordi det hører påsken til, og så videre. Ved å øke bevisstheten rundt røttene til disse små tradisjonene kan

vi gi de kristne barnefamiliene en sterkere identitet som kristne, og det er viktig i et flerreligiøst samfunn. Våre muslimske og hinduistiske søsken har så mange troshandlinger som vises. Ramadan med faste, hinduistisk bønnemerke i pannen, og at de ikke spiser kjøtt på lørdager, og så videre. Dette kjenner barna i Groruddalen godt til, og mange andre steder der barneflokkene har mange ulike etnisiteter. Det å styrke egen identitet i møte med de mange andre, er viktig. Styrke bevisstheten om at vi har noe spesielt, som vi gjør fordi vi er kristne, det er mer enn bare jul og kirkelige handlinger som dåp, konfirmasjon, vigsel og gravferd.

Om preteksten

Vi er i Johannesevangeliets siste kapittel, og handlingen er lagt til Tiberiassjøen eller Genesaretsjøen. Vi er ved Jesus', og ikke minst Peters, hjemmebane. Det var her Jesus møtte Peter og hans bror Andreas, og kalte dem til å bli menneskefiskere. (Lukas 5 1-11, Markus 1, v16-20 og Matteus.4. 18-20.) Og det var i området ved Galilea at Jesus var mest i sin gjerning, da han levde. Når han er død, korsfestet og oppstått, forstår ikke disiplene helt hva som har skjedd, eller hvordan de nå skal fortsette å være menneskefiskere. Jacob Jervell sa på en forelesning, at dette er det største bevis vi har på oppstandelsen: Det komplette kaos etter det som skjedde i Jerusalem. De fire evangeliene gir mange ulike fortellinger på den første tiden. I følge Johannesevangeliet visste disiplene åpenbart ikke hva de skulle gjøre, så de reiste hjem. Tilbake til det de kjente. Tilbake til stedet de hadde vært før alt raknet. Før han de elsket, og trodde skulle endre alt, ble arrestert, forrådt av en av dem, torturert og drept. Og så kom kvinnene og sa at han var levende. De så en tom grav. Men forstod de hva som hadde skjedd? Er det mulig å forstå? Uansett står det at de reiste til Galilea, og vel hjemme gjør disiplene slik de gjorde før. De setter båten på vannet og ror ut, fisker, tenker og lar vind og sjø hjelpe med å sortere tankene. Så vender de tilbake og møter den oppstandne Jesus på stranden, og spiser sammen med ham. Det er nært, det er håndfast, konkret. Jesus er ikke et spøkelse. Han er hos dem med et fysisk nærvær.

Johannesevangeliets kapittel 21 har mye til felles med Lukas kapittel 24. Scenen er Galilea ved Tiberiassjøen. Det handler om måltid og fellesskap med den oppstandne.

Den delen som er prekenteeksten søndag, er særstoff fra Johannes. Men på en nydelig måte binder forfatteren samtalen mellom Jesus og Peter, til det som alle de fire evangelistene har med: Peters fornektelse i oversteprestens forgård. René Kieffer skriver i sin Johannes-kommentar at Peter gis muligheten til å gjøre godt igjen det som skjedde, ved å få spørsmålet «Elsker du meg?» tre ganger. I tillegg tiltaler Jesus Peter med en høytidelig form, som han også bruker tidligere i evangeliet når Peter kalles til å bli disippel (Joh.1.v42). «Simon, sønn av Johannes. Du skal hete Kefas.»

Det er òg en referanse til samtalen de har under det siste måltidet, hvor Jesus forutsier at Peter vil fornekte han. Det står at Jesus sa: «Dit jeg går, kan du ikke følge meg nå. Senere skal du følge meg.» «Hvorfor kan jeg ikke følge deg nå?» svarte Peter. «Jeg vil gi livet mitt for deg.» Jesus svarte: «Du vil gi livet ditt for meg? Sannelig, sannelig, jeg sier deg: Hanen skal ikke gale før du har fornektet meg tre ganger.» (Johannes 13 vers 36.38). (René Kieffer, *Johannesevangeliet kapittel 11-21*, s. 489.)

Kieffer påpeker at Peter tas tilbake til den første kallelsen, da han fikk det nye navnet Kefas, og nå, etter oppstandelsen, utdypes det at Simons navnebytte til Peter eller Kefas, har skjedd med en mening. Det er kun den som har stor kjærlighet til Jesus, som Jesus vil la være den som leder sine. Leder i betydningen hyrde eller gjeter, den som leder sauene slik at de får det de trenger. «Simon, sønn av Johannes. Elsker du meg?» «Ja, Herre, du vet at jeg har deg kjær!». Da sier Jesus på tre ulike måter hvordan han skal være, og hva han skal gjøre. «Fø lammene mine!», «Vær gjeter for sauene mine!», «Fø sauene mine!» (Joh.21.15-17). Og så til slutt, i vers 19: «Følg meg!»

Det er en fantastisk tekst på mange måter. Den oppstandne Kristus som gir sine trøtte, sultne og forkomne disipler mat og mot. Tilgivelsesaspektet er selvfølgelig også der. Det er plass for den som trår feil og feilbedømmer eget mot og egne evner. Det er plass for mennesket til å være menneske.

Salmeforslag

- 204 Han er oppstanden Halleluja
- 203 De trodde at Jesus var borte
- 376 Jag kan icke räkna dom alla
- 206 Dine hender er fulle av blomster.
- 205 Kornet har sin vila
- 207 Livet vant, dets navn er Jesus

3. søndag i påsketiden

Søndag 15. april 2018

Esek 34,23–31: David – hyrde og fyrste
eller Apg 3,12–21: Livets opphavsmann
Hebr 13,20–21: Den store hyrden
Joh 10,1–10: Jeg er porten

Vi er i påsketiden, derfor tenker jeg at målet for prekenarbeidet i dag, er å utdype påskens budskap og evangelium. På denne 3. søndag i påsketiden vil veien jeg har valgt å gå, via en refleksjon rundt hva en lignelse er, være et forsøk på å finne en forståelse av hva porten betyr, en smak på ordene «hyrde» og «gjeter», en refleksjon rundt hvordan vi skal forstå villdyrene (ulven) i denne sammenhengen, for til slutt å lande i en utdypning av påskens evangelium.

Lignelse

Jeg husker fra studietiden at jeg lærte at ‘alle lignelser halter’, det vil si at lignelser vanligvis hadde sider ved seg som ikke alltid hadde noe med saken å gjøre. Hvis man ikke passet seg, kunne tolkninger føre galt av sted, eller fordunkle mer enn å opplyse.

I denne lignelsen, i Johannes kap. 10,1-10, får vi nettopp en slik lignelse. Den «halter», i den forstand at den har flere sider, og det er flere metaforer som sikter til det samme. Særlig når vi tar med de påfølgende versene, fra vers 11 til 21.

Det kan derfor være til hjelp å friske litt opp i begrepene. Dette har jeg hentet fra Wikipedia:

- Parabel (gresk παραβολή, parabole, sammenligning) betyr lignelse, den art av litterær diktning hvor dagligdagse begivenheter og hendelser blir fremstilt som sinnbilder på høyere sannheter.

- Metaforer er ord, språklige uttrykk eller ulike former for billedspråk med overført betydning. Det vil si at en skriver eller snakker om én ting for å uttrykke en annen ting. En metafor er en sammenligning der sammenligningsordet ikke er med.

- Allegori (fra gresk allos = annet; agorein = å tale; å si noe ved å si noe annet) er en billedlig fremstilling av en abstrakt egenskap eller av en idé. I litterær fremstilling er allegorien overført betydning. Til dette bruker en fastlagte symboler. En allegori er derfor tale, skrift eller billedfremstillinger som ikke skal tolkes bokstavelig, men symbolsk.

- Bildet av den gode hyrde er den mest vanlige fremstillingen av Jesus funnet i katakombene i Roma, fra perioden før den kristne kunsten kunne bli mer eksplisitt.

I vår lignelse tenker jeg at vi har litt av hvert av disse alternativene. Vi får først en lignelse (v 1-6), så en forklaring (v 7-10). Man forventer at Jesus skal si at han er gjeteren, men det skjer altså ikke. Han er porten. Han er det man går igjennom, ut til beite og inn til innhegningen. Men allerede i vers 11 er han den gode gjeteren. Han er den man følger ut av innhegningen. Han er både porten og gjeteren. Er det mer? Ja, han er også den stemmen som gjenkjennes. Lignelsen (dagligdagse begivenheter) har mange lag, hvor ulike metaforer (porten) og allegorier (gjeteren) kommer inn.

Hva er så innhegningen? Med dette spørsmålet kan man risikere å stille et feil spørsmål, som Kåre Willoch ville sagt det. Det er ikke sikkert at det er relevant, men i og med at Jesus er porten, trenger det seg liksom på. Er innhegningen Guds rike? Menigheten? Er porten dåpen? Troen? Perleporten? Disse spørsmålene vil jeg ikke ha noen bastante svar på, men heller undres over.

Porten

«Jeg er porten inn til sauene!» Dette er ikke blant de mest kjente "ego eimi"-ordene. Jeg antar at vi alle husker mye bedre «Jeg er den gode hyrde».

Hvor er altså disse sauene? I slaveriet (Es 34,27), fortapelsen, eller menigheten, i verden, folkene, eller et bestemt folkeslag? Eller er det å forstå som de salige, de frelste (v 9), Guds rike? Det som forvirrer (halter), er dette med å gå inn og ut. Beite er utenfor porten... Og hvordan kan en port komme? Og hvem er portvokteren?

Det er jo selvsagt mulig at dette er et villspor, en blindgate. Kanskje poenget i mye større grad er knyttet til dette med stemmen, dette med hvem det er som sauene kan stole på. I motsetning til falske profeter og demagoger, folkeførere etc. De som stjeler, dreper og ødelegger. Vi må komme tilbake til dette. Men først:

Gjeter/hyrde

Som sagt, vi husker jo mye bedre at Jesus er den gode hyrden, eller gjeteren, enn at han er porten. Denne allegorien sitter liksom med en gang. Vi forstår det umiddelbart, i motsetning til dette med porten.

Den nye bibeloversettelsen av 2011 har valgt å bruke ordet «gjeter» istedenfor «hyrde», men ikke i alle tekstene. Hvorfor? Det er det vel bare Bibelselskapet som kan svare på. Jeg opplever det som inkonsekvent, og egentlig helt unødvendig. Jeg kan ikke se at ordet «hyrde» er ute av dagligtalen. Ved å bytte «hyrde» med «gjeter» risikerer man å slette en lang historie med forståelse av hvem Jesus er, nettopp Hyrden med stor H, og ikke en hvilken som helst gjeter... Det er vel unødvendig å nevne at Salme 23 nok er den mest leste og siterte bibelteksten blant folk.

Her må det tas et valg, tenker jeg, med henblikk på prekenen. Hvis vi tar med vers 11-21, risikerer vi at allegorien om hyrden/gjeteren overtar hele fokuset. Tar vi det ikke med, vil undringen rundt porten som metafor kanskje få mer plass og tid. Jeg skal ikke anbefale det ene eller det andre, men jeg tenker det er lurt at dette valget skjer bevisst, slik at alle er klar over at det er det man gjør – det ene eller det andre.

Ulv/villdyr/tyver og røvere

Heldigvis har vi i Norge sauedrift, og dette gjør det jo lettere for oss å forstå denne lignelsen – en fortelling om noe dagligdags som sinnbilde på en høyere sannhet. I en slik fortelling hører også ulv, villdyr, tyver og røvere med. Sauebøndene i Norge vil finne stor støtte og trøst i Esekiel 34,25: «Jeg slutter en fredspakt med dem. Jeg utrydder villdyrene i landet, så folk kan bo trygt i ørkenen og sove i skogene.» Jeg vil ikke anbefale at man går inn i denne debatten/striden i en preken uten at man er godt skodd! Risikoen for å helle bensin på bålet (metafor), er overhengende. På den annen side ville det være rart om man ikke nevnte det i menigheter hvor dette med ulv er et dagligdags tema.

Men dette har minst to dype grøfter:

1. Myndigheter kan fort bli framstilt som tyver og røvere – ja, den onde selv! Jeg vokste opp i et miljø hvor ulven var bilde på fanden selv!
2. Man kan også risikere å framstille sauebønder som uansvarlige dersom de ikke sørger for at sauene har en hyrde eller flere. På Balkan går ikke sauene uten hyrde (eller hund!) i fjellene, fordi det er villdyr der i naturen (bjørn).

Det som er nokså sikkert, er at denne lignelsen ikke ble skrevet med tanke på ulvedebatten i Norge...

Da tenker jeg det er mer matnyttig å gå inn på dette med falske profeter og demagoger, folkeforførere og populistler, som nører til strid og ødeleggelse. I en tid hvor det vokser fram ulike populistiske bevegelser med sterke (og autoritære) ledere, tenker jeg det er kirkens og forkynnens profetiske oppgave å minne om Jesu preken i synagogen i Nasaret (Lk 4):

- 18 Herrens Ånd er over meg,
 for han har salvet meg
 til å forkynne et godt budskap for fattige.
 Han har sendt meg for å rope ut
 at fanger skal få frihet
 og blinde få synet igjen,
 for å sette undertrykte fri
- 19 og rope ut et nådens år fra Herren.

I denne sammenhengen er det mulig å trekke inn det litt mystiske utsagnet som legges i Jesus' munn, om at han også har andre sauer å ta seg av: «Jeg har også andre sauer, som ikke hører til denne flokken. Også dem må jeg lede. De skal høre min stemme, og det skal bli én flokk og én gjeter.» For Johannes handlet nok dette først og fremst om forholdet mellom jødekirke og hedningkirke. Jeg forstår dette dithen at vi må være åpne for at det ikke bare er den flokken jeg tilhører selv som ledes av den gode hyrde, men også andre som jeg ikke vet noe om. Det er en grei økumenisk og humanistisk holdning å ha, for å begrense alt prat om at noen er mer verdt enn andre, og at noen ikke hører til på grunn av ulike kriterier, og så videre.

Evangeliet

Det er altså 3. søndag i påsketiden, og hva er så evangeliet i denne teksten? Jeg foreslår å se nærmere på fire av versene, og da inkluderer jeg noen av versene 11-21:

- 9 Jeg er porten. Den som går inn gjennom meg, skal bli frelst og fritt gå inn og ut og finne beite.
- 10 Jeg er kommet for at dere skal ha liv og overflod.
- 15 Jeg gir livet mitt for sauene.
- 17 Far elsker meg fordi jeg gir livet mitt for siden å ta det tilbake.
- 18 Ingen tar mitt liv, jeg gir det frivillig. For jeg har makt til å gi det og makt til å ta det tilbake igjen. Dette er oppdraget jeg har fått av min Far.

Påskens budskap sprenger noen grenser:

- Det snakker om frelse uten å snakke om straff og skyld, men om liv i overflod.
- Det snakker om et gudsbilde av en Gud som er villig til å kjempe med sitt eget liv som innsats for oss mennesker.
- Det snakker om at dette ikke skjer under tvang, men av fri vilje.

Ut ifra dette kan man i prekenen tegne bilder av denne porten og denne hyrden.

Kanskje det er på tide å tegne et annet bilde enn av en lyshåret person med hipsterskjegg, med rosa sid kjortel som bærer en sau/ et lam på ryggen, og med glorie på hodet? Kanskje det heller bør tegnes et bilde av en av de siste gjenværende helsearbeiderne, som bærer et sykt/skadet barn på armen ut av ruinene i dagens Syria?

Kanskje det er på tide å tegne en port som er åpen, og ikke boltet og stengt med piggråd? En port som er åpen for forsvarsløse flyktninger? Åpen for den som er annerledes?

Det kan være spennende å tegne bilder som bryter med det forventede. Det gjorde disse lignelsene også den gang.

Salmeforslag

5 Gjør døren høy og porten vid

- Led meg du (av Eyvind Skeie) – står ikke i salmeboka

428 Just a closer walk with Thee

615 Vi bærer mange med oss

455 Fall til ro

950 Herren er min hyrde (Bibelsk salme)

4. søndag i påsketiden

22. april 2018

Jes 43,16–21: Se, jeg skaper noe nytt
eller Apg 9,1–19: Saulus ved Damaskus
Åp 2,1–7: Forlatt din første kjærlighet
Joh 13,30–35: Et nytt bud: Elsk hverandre

Kjærlighet som fornyer og bevarer

Introduksjon

Jeg har valgt å sette «Kjærlighet som fornyer og bevarer» som overskrift for tekstene denne fjerde søndag i påsketiden. Teksten fra Jesaja forteller om Guds nyskapende kraft, som lar vannet springe frem i ørkenen. Epistelteksten er hentet fra brevene til menighetene i Åpenbaringsboken, hvor Efeserne kritiseres for å ha forlatt sin første kjærlighet. Og evangelieteksten er hentet fra Johannesevangeliet, hvor Jesus, etter selv å ha blitt forrådt av sin venn, gir de gjenværende disiplene budet om at de skal elske hverandre slik han har elsket dem.

Hver enkelt av disse tekstene kan være et godt utgangspunkt for en preken. I denne gjennomgangen vil jeg imidlertid ta utgangspunkt i evangelieteksten, slik det oftest (og, i mine øyne, *for ofte*) gjøres av de fleste prester i Den norske kirke. Evangelieteksten gir gode koblinger til begge de andre tekstene, og er dessuten hentet fra mitt eget hjerteskrift i Bibelen.

Et høydepunkt i Johannesevangeliet

Flere kommentatorer har bemerket at to vers fra prologen i Johannesevangeliet kan sies å gi en tematisk disposisjon for hele resten av evangeliet (Brown, 1:19):

«Han kom til sitt eget, og hans egne tok ikke imot ham. Men alle som tok imot ham, dem ga han rett til å bli Guds barn, de som tror på hans navn.» (Joh 1,11–12). Den første delen av dette utsagnet oppsummerer handlingen i evangeliets tolv første kapitler – den såkalte tegnbooken: Jesus åpenbarer seg igjen og igjen, men blir ofte avvist, og aldri forstått, av lederne i folket, de som i størst grad burde forventes å forstå hvem han var.

Resten av evangeliet, og spesielt avskjedstalen i kapittel 13–17, utdyper den andre delen av utsagnet. I denne delen av boken henvender ikke Jesus seg til folket, men til sine nærmeste venner, de som hadde tatt i mot ham. Og det er i starten av denne talen at vi finner dagens tekst.

I avskjedstalen forbereder Jesus disiplene sine på tiden som kommer. Samtidig er talen også en utsendelsestale: Lærlingtiden er over, og disiplene blir nå gitt ansvaret for å overta Jesu eget oppdrag. Som han har blitt sendt til verden, blir de nå sendt til verden (Joh 17,18 cf. 20,21). Og med kjærlighetsbudet som Jesus først gir disiplene sine i dagens tekst, settes et av de viktigste temaene for talen: At disiplene skal ha, og vise, den samme kjærligheten som Jesus har vist dem gjennom hele sin gjerning. Slik er teksten, i mine øyne, et viktig høydepunkt i evangeliet.

Kontekst: To eksempler til etterfølgelse

Jesus starter avskjedstalen med å gi disiplene et forbilde for den kjærligheten de skal vise hverandre. Fotvaskingen er et eksempel på selvoppofrende kjærlighet, vist ved at mesteren gjør seg selv til tjener for sine disipler. Det er et bilde som kanskje bedre enn noen tale eller utgreiing demonstrerer hva Johannes forstår som betydningen av Jesu' frivillige lidelse og død for sine venner.

Men i dagens tekst hører vi også siste setning i det andre eksempelet Jesus gir sine disipler på hva hans kjærlighet til dem betyr: Like etter å ha forutsagt at Judas vil forråde ham, gir han likevel Judas en brødbit fra det siste måltidet.

Det er åpenbare nattverdskonnotasjoner i denne handlingen, spesielt da verbene τρώγω (13,18 cf. 6:56) og λαμβάνω (13,26

(se under); 30 cf. 1 Kor 11,23; Luk 22,19) brukes i tilknytning til brødbiten Jesus gir Judas (Moloney, 383–384). Og om teksten fortolkes slik at Judas fikk del i den første nattverden (som Johannes ellers ikke omtaler), er det selvsagt provoserende – ja såpass provoserende at det i følge Moloney kan forklare de mange variantene i teksten på dette punktet: Det var rett og slett for provoserende at Judas skulle ha fått del i det siste måltidet, til at man kunne la teksten stå slik den var. Dette forklarer blant annet hvorfor λαμβάνω i 13,26 er utelatt i flere kildetekster. Ordet er også utelatt i B2011, men bør inkluderes etter prinsippet *lectio difficilior*. (Moloney, 388; Metzger, 205.)

Selv om det kan være provoserende at Judas skulle få del i nattverden, er nettopp denne fortolkningen sannsynlig: Det tydeliggjøres gjennom hele Johannesevangeliet at Gud strekker ut sin hånd og sin kjærlighet til mennesker, gang etter gang, selv om de allerede har avvist ham. Nå gir Jesus sitt brød til forræderen, som en siste kjærlighetshandling før sviket blir endelig. I så måte blir dagens tekst en slags Johanneisk parallell til det synoptiske «elsk deres fiender» (Matt 5,44; Luk 6,27; 35).

Evangelieteksten: Kjærligheten på tross

Med dette er konteksten for dagens tekst satt: Når Judas har forlatt bordet, selv i møte med Jesu kjærlighet, gjør Jesus det endelig klart for disiplene at han er i ferd med å forlate dem. Leseren av evangeliet har visst siden kapittel 12 at det store vendepunktet i evangeliet har skjedd, men i narrativen er det her disiplene får vite det samme: Nå skal Menneskesønnen bli herliggjort. Nå skal Jesus forlate sine lærlinger. Og han gir dem en klar beskjed: De skal ikke følge etter ham, dit han drar (cf. Joh 17,11), men de skal fortsette Jesu gjerning i verden ved å fortsette å vise hans kjærlighet til verden. Senere i avskjedstalen vil betydningen av kjærligheten mellom disiplene, og enheten den skaper, utdypes (14,15–26; 15,1–17; 17,20–23). Men her gis budet bare i sin reneste form, og i lys av de to eksemplene Jesus har gitt sine disipler: De skal elske hverandre gjennom tjeneste, uten hensyn til rang og sosial stilling. Og de skal vise kjærlighet, selv i møte med ondskap og svik, slik Jesus selv nettopp har gjort.

Lesetekstene og evangelieteksten

Hvordan samspiller lesetekstene for dagen med denne fortolkningen av evangelieteksten? Jesajateksten er en radikal tekst, der Gud, etter å ha nevnt storverkene han gjorde i fortiden, ber israelittene glemme disse gjerningene og heller se fremover mot det han nå vil gjøre: Guds frelsesgjerning males i et bilde av ørken og ødemark som blir fruktbart land med nye veier, og med villdyr som ærer Gud.

Kan dette være et nytt bilde på kjærligheten Gud viser oss, og gir oss bud om å vise hverandre? Er det nettopp den selvoppofrende kjærligheten, som Jesus eksemplifiserer, som har evne til å fornye det som er dødt, og la vann springe frem i ødemarken?

Teksten fra Åpenbaringen oppfordrer oss til å finne tilbake til «vår første kjærlighet». Og i lys av teksten fra Johannes, er det verdt å spørre: Hva om denne første kjærligheten nettopp er kjærlighet? En skal ikke ha vært i en kirke lenge, for å merke hvordan fokus svært lett trekkes vekk fra det som skal være sentrum i troen, og bagatellene blir hovedsaken. Brevet til Efeserne i Åpenbaringsboken minner oss på stadig å finne veien tilbake til det som er helt umistelig for vår tro. Og teksten fra Johannes forteller oss at dette sentrale hverken er dogmer, kirkestruktur eller liturgi. Det sentrale budet som Jesus gav sine disipler før han skulle forlate dem, var budet om kjærlighet.

Aktualisering

I kirken står vi i stadige debatter. Vi har akkurat kommet gjennom et helt år med reformasjonsjubileum. Og selv om dette har bragt med seg mye bra, så har det kanskje også tydeliggjort at samtalene våre i kirken ofte handler om store teologiske spørsmål, og sjeldnere om det helt enkle spørsmålet «Hvordan kan vi vise hverandre den samme kjærligheten som Jesus har vist oss?»

Det er godt og viktig med diskusjoner om nattverdsteologi, liturgiske ordninger, økumeniske samtaler, samlivsetikk, kirkeorganisasjon og så videre. Vi kan ikke bare sluntre unna disse samtalene. Men når vi leser tekstene for 4. søndag i påsketiden, er det verdt å spørre om disse samtalene likevel

ofte får for stor plass. Kan vi i stedet finne tilbake til vår første kjærlighet, til det som er helt sentralt i troen? Hvordan kan vi finne tilbake til kjærligheten til Gud og mennesker, som kan skape liv i våre ødemarker, og elver i våre ørkener?

Salmeforslag

68o Ubi caritas et amor/Der barmhjertighet og kjærlighet bor
Denne Taizésalmen er spesielt knyttet til fotvaskingen
Skjærtorsdag, men passer utmerket til dagens tema, gjerne som
utdelingssalme under nattverden.

Litteratur

Barrett, C. K. *The Gospel According to St. John : An Introduction with Commentary and Notes on the Greek Text*. 2nd ed.

Philadelphia: Westminster Press, 1978.

Brown, Raymond E. *The Gospel According to John. 2 vols. The Anchor Bible, 29-29A*. Garden City, N.Y.: Doubleday, 1966.

Metzger, Bruce M. *A Textual Commentary on the Greek New Testament. 2nd ed.* Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1994.

Moloney, Francis J. *The Gospel of John*. Edited by Daniel J. Harrington. Sacra Pagina 4. Collegeville, Minn.: Liturgical Press, 1998.

Tekstgjennomgangen bygger til dels på arbeidet ifm. min spesialavhandling «*As the Father has loved me, so I have loved you*» (<https://brage.bibsys.no/xmlui/handle/11250/2432777>). Her finnes også utdypende litteraturliste.

5. søndag i påsketiden

29. april 2018

1 Kong 17,8–16: Enken i Sarepta
eller Apg 2,42–47: Fellesskap mellom troende
Rom 12,1–3: Til glede for Gud
Luk 13,18–21: Sennepsfrø og surdeig

Som surdeig og sennep. Gudsriket i hverdagen

«*Perler og ord skal koma fra djupet. Til djupet gå,*» skriver Arvid Hanssen. Hvordan formidles det dype? Det bærende, underliggende, grunntoner. Sammenheng. Bilder, toner, omsorg, liv. En berøring. Fra djupet. Til djupet. Om djupet. For djupet. «Hva skal jeg sammenligne Guds rike med?», spør Jesus.

Evangeliet bruker hverdagsbilder. I dag er det ett fra innomhus og ett fra utomhus. Ett fra kjøkkenet og ett fra åkeren. Ett fra kvinnenes domene, ett fra mannens?

En mann tar et frø og legger det i jorden, i hagen sin. En kvinne tar en surdeig og legger det inn i melet. Det er parallelt beskrevet. Frøet vokser, det blir til en busk («dendron») som himmelens fugler også har glede av. Alle de tre mål mel (som de tre dager? eller treenigheten? eller som det hele?) blir gjennomsyret av surdeigen.

Gudsriket er som det som skjer rundt dere. I de daglige gjøremål og deres henders verk. Det livsviktige brødet. Sennepsfrøet som setter smak. Det som gir glede og næring, tilhørighet og mening. Det kvinnene lærte av sine mødre, og der de delte sine gleder og sorger. Det mennene lærte videre til sine sønner, og generasjoner førte jorda videre.

Det var hellige handlinger. Å så. Å lage mat. Bake brød, og høste av jorda. Uten dette ville de dø, både kroppslig og åndelig. Så fint at Jesus også løfter det fram. Så både kvinner og menn kan kjenne seg igjen. Som bilder på det han er der for. Gudsriket. Det som gjennomsyrer og gir liv til alt. Det legges i jorden. Det gjemmes i deigen. Og så bare kommer det. Vokser. Blir mat, nytt liv. Til å deles. Til å gledes.

Kan det bli en påsketidspreike av dette? Tida mellom påskedag og pinsedag, hvor nærværet av Den korsfestede og oppstandne Jesus Kristus skal males og bli kropp for våre øyne og hjerter? Hvordan er Han tilstede hos oss nå? Når kommer Han? Hva kan skje når våre liv og settinger gjennomsyres av det Han Er. Når Han legges i jorda, og vokser fram i ulike kroppar – enkeltmennesker, fellesskap, lokal- og storsamfunn. Ord og handlinger til djupet. Når vi deler. I hverdagsundre og -oppgaver.

Krukken i Sarepta, delingsøkonomi og surdeig
Påsketidstekstrekka gir mulighet til å lese fra Apostel-gjerningene istedenfor fra Det gamle testamentet. Til denne dagen vil jeg i stedet si «ja takk, begge deler», og heller utelate brevtæksten. La fortellingen om Elia og enken høres sammen med teksten om fellesskap og brødsbrytelse blant de første kristne. Og derfra da til bakstesettingen i surdeigsbildet. Som klangbunn for nattverden, dagens kollekt, forbønn, det vi engasjerer oss for, trenger, og hverdagslivet vi sendes ut til...

Enken, som ellers bare hadde tenkt å dø, fikk fornyet både livsgrunnlag og -oppgave etter sitt møte med gudsmannen. «Sareptas krukke» er mest blitt et positivt bilde. Men så har det vel gått noen veier fra Herrens ord «befalt en enke å sørge for deg», til Jesu refs til «de (som) eter enker ut av huset» (Mark 12,40). Og andre dårligstilte som befales (eller i praksis blir) til understøttelse for de rike og de med posisjoner.

Eller, positivt vinkla, til enker, samaritanere og andre som får bidra, som regnes med og som løftes fram. «Bak først en liten brødleiv til meg av melet.» Assosiasjoner til at førstegrøden skulle

bæres fram til Gud (og da videre til de andre). Å være villig til å dele / ta sjansen på at det rekker. Å se at vi hører sammen, er del. I det store. «Gi oss i dag vårt daglige brød».

Salmeforslag

Så mange flotte påsketidssalmer å ta av. Skjærtorsdags- og nattverdsalmer. Med frø- og vekstbilder.

For eksempel: 162, 205, 576. 203. 209. 212-214. 608. 189-191.

1. mai

Tirsdag 1. mai 2018

Amos 8,4–7: Dere som trækker fattigfolk ned
Jak 2,1–9: Rike og fattige i menigheten
Luk 14,12–14: Innby fattige og uføre

Før-preken-refleksjon

1. mai er en utfordrende dag i kirkeåret. Det er ingen helligdag. Det er en nasjonal høytids- og flaggdag. Vedtatt som sådan i sosialdemokratiets storhetsdager rett etter krigen (1947).

1. mai er arbeidernes internasjonale kampdag, vedtatt på arbeiderkongressen i Paris i 1889, til minne om fire arbeidere som ble drept under en generalstreik i Chicago tre år tidligere. Deres hovedkrav var 8-timers arbeidsuke. Det ble arrangert demonstrasjonstog i Kristiania allerede i 1890.

1. mai er en politisk kampdag. For arbeiderbevegelsen. Kan kirken feire en slik dag? Dagen kan selvsagt «avpolitiseres» eller brukes til noe annet. Etter tysk mønster innførte faktisk Quisling første mai som en fridag: arbeidets dag. Den katolske kirke har gjort 1. mai til den hellig Josefs, håndverkerens dag. Fra min studietid i Stavanger husker jeg 1. mai som en stor kristen stevnedag. En (ikke alltid like) vakker vårdag samlet om vekkelse og misjon. Det vakte betydelig bestyrtelse da noen misjonsstudenter plutselig brøt ut og valgte å gå i det tradisjonelle arbeidertoget i byen. Det var et signal om en ny og utfordrende vilje til å se en sammenheng mellom Bibelens tale om rettferdighet og rett, og arbeiderbevegelsens hyllest til internasjonal solidaritet.

Da jeg vendte tilbake til kirkelig tjeneste etter år som misjonsprest og generalsekretær, spurte jeg etter lokale, kirkelige tradisjoner med 1.mai som gudstjenestedag i Sør-Hålogaland. Jeg ville feire. Med gudstjeneste, og gjerne i tog. Historien var slik det ante meg: Det var bare få kirker igjen hvor man tok seg bry med å feire 1.mai. Selv i klassiske arbeiderområder var dagens markering for nedadgående. Med unntak av noen steder (for eksempel Sulitjelma), var togene og arrangementene blitt få og små. Og etterspørselen etter kirkens bidrag heller sparsommelig.

Slik er nok situasjonen over det ganske land. Det er beklagelig. 1. mai er en viktig kirkelig dag. Statusen som høytidsdag er etter mitt skjønn mer en gave til kirken enn et problem. En behøver ikke være medlem i LO, eller stemme sosialdemokratisk, for å være enig i det. For dagen dreier seg om samfunnet vårt. Verdiene vi ønsker å bygge på. Idealene vi søker å virkeliggjøre. Vi er et annet sted enn i 1890, 1930, 1950 eller for den sakens skyld 1970. Men et bibelsk blikk på urettferdighet og urett, er ikke blitt mindre viktig. Heller ikke viljen til å stå opp for rettferdighet og rett. I et internasjonalt perspektiv. Arbeiderbevegelsen var nettopp internasjonal. Solidariteten kjente ingen grenser. Det gjør ikke Guds rike heller.

Tre sterke tekster

Tekstene for 1. mai etter andre tekststrekke, viser denne sannheten. *Først ut er Amos.* Profet på 700-tallet før Kristus. Overskriften på tekstavsnittet vi skal lese (Amos 8,4-7), heter i dagens bibelutgave «*Herrens dom over uærlig handel*». Intet mindre og intet mer! «*Herren har sverget*» at han aldri vil glemme rikinger som fikser på regler og ordninger så de kan tjene mest mulig. Som manipulerer småkårsfolk og fattige slik at de blir utarmet og umyndiggjort. Om Amos hadde grunn til å sende ut kraftige advarsler, gjelder det ikke mindre i dag hvor de markedsmekanismene som vår finansverden har skapt, bare øker avstanden mellom rike og fattige. Mellom de med makt og de maktesløse. Både nasjonalt og internasjonalt. Det er ikke slik Gud vil ha det! Slik profetisk tale hører hjemme i kirken i dag. De gammeltestamentlige profetene hører til vår kanon. Det er skrifter med autoritet. Og 1. mai hjelper oss til å løfte det fram.

Så kommer Jakobs brev. Det tilhører også kanon! Han spisser budskapet inn mot de Kristus-troende. «*Mine søsken! Dere kan ikke tro på vår Herre Jesus Kristus, herlighetens Herre, og samtidig gjøre forskjell på folk!*» (Jak 2,1(-9)). Rike er ikke mer verdt enn fattige. Jakob peker på en alminnelig erfaring: det er de rike som får oppmerksomhet, og det er de rike som undertrykker fattigfolk og drar dem for retten. De fattige blir satt til side. De foraktes av de rike. Slike holdninger skal en ikke møte i menigheten! Det står i motstrid til selve den grunnleggende moralske kodeks, «*den kongelige lov i Skriften: Du skal elske din neste som deg selv.*» Denne loven har fortsatt gyldighet!

Så har vi preteksten, slik det står skrevet i evangeliet etter Lukas (14,12-14). I forkant (Luk 14, 1-6) har Jesus helbredet en mann med «*vann i kroppen*», altså med synlige hevelser og bevegelsesproblemer. Kunne det helbredes på en sabbatsdag? Hvilke handlinger som kunne utføres på denne ukentlige helligdagen, var gjenstand for store og spissfindige diskusjoner. Jesus skjærer igjennom, og setter medmenneskeligheten foran alle andre regler. Han eksemplifiserer dermed den «*kongelig lov i Skriften*» (Jak 2,8).

Denne sabbatsdagen var Jesus invitert til et måltid hos et høytstående medlem i samfunnet. Jesus reflekterer over hvordan folk *plasserer seg ved bordet*. De søker de øverste plassene. Han anbefaler dem å sette seg nederst. Da unngår de å bli ydmyket ved at verten ber dem sette seg lenger ned. Hva betyr det? Må ikke hans anbefaling dreie seg om noe mer enn individuell skam og ære? Betyr ikke anvisningen egentlig at Jesus ber oss se verden nedenfra? Ydmykhet er ikke et middel for å oppnå noe, men for å se noe. Se virkeligheten fra deres side som hører til nederst ved bordet.

I den begynnende og rå industrialiseringstida, var det arbeiderklassen som ble oversett, også i Norge. Arbeiderne organiserte seg, og stilte krav. Det startet med kampen for åtte timers arbeidsdag. Logikken var enkel: 8 timer arbeid, 8 timer søvn og 8 timer fri. Det har et menneske krav på. Så ble det kamp mot barnarbeid. Og rettighet etter rettighet har fulgt i kjølvannet. Fram til det velutviklede avtaleverket som i dag

utgjør vårt velferdssamfunn. Uten en organisert og kampvillig arbeiderbevegelse, ville verden ha sett annerledes ut.

Men kampen er ikke over. Det er fortsatt mange som blir «oversett» også i Norge. For egen del har jeg de siste to årene lært mye om «de papirløses» situasjon i landet vårt. De som har kommet som flyktninger, men ikke har nådd opp i et «elendighetshierarki» som gir rett til «beskyttelse». Vi har nettopp tatt bort «rimelighetsvurderinger» og «humane hensyn», og gjort nåloyet enda trangere – av «innvandringspolitiske hensyn». De «papirløse» sitter ikke en gang ved bordet. De er som «den vannsyke» på sabbatsdagen i fortellingen. Ingen kan gjøre noe for dem. Vi har ikke en gang rett til å gi dem arbeid. Gi dem alminnelig og anstendig helsehjelp.

Jesus henvendte seg til verten. I et provoserende og utfordrende innlegg om hvem en egentlig burde invitere til selskap. Ikke venner og familie. For da beveger en seg bare innenfor gitte fellesskapssirkler. Nei, skal en reflektere «*den kongelige lov*» skal en innby de utenfor: de «*fattige og uføre, lamme og blinde*». Da blir det et godt selskap! Da beveger en seg inn i det rommet hvor Jesus befinner seg. Tonene fra domsscenen i Matteusevangeliet (Mt 25, 31-46) klinger for meg med, her hos Lukas. Der Jesus identifiserer seg med de sultne, tørste, fremmede, nakne, syke og innesperrede. Det egentlige livet, det ekte livet, leves der fattige, uføre, lamme og blinde er en del av det menneskelige fellesskapet. Ikke utenfor, men innenfor. Der dette fellesskapet ser virkeligheten fra deres synsvinkel. Der en derfor søker å reise opp og frigjøre, myndiggjøre og integrere de som er «utenfor».

Da snakker vi om Guds rike! Den som lever slik, er «lykkelig», eller «salig», eller «velsignet». Ikke nødvendigvis som personlig emosjonell følelse. Eller som erfart virkelighet. Eller som offentlig omdømme. Men som overensstemmende med den guddommelige virkeligheten som profetene talte om og Jesus synliggjorde, og som andre menneskelige tradisjoner også søker å virkeliggjøre, slik det for eksempel går an å lese den sosialdemokratiske tradisjonens idealer om internasjonal solidaritet, rettferdighet og fred. Dermed er vi tilbake til min hovedtese: 1. mai er en viktig dag – også for kirken!

Salmeforslag

738: Noen må våke (Svein Ellingsen/Trond H.F. Kverno)

740: Eit lite barn voks opp til mann (Edvard Hoem/Henning Sommerro)

671: Da jeg trengte en neste, var du der (Sydney Carter)

735: Gud, i en tid da alle krefter røyner (Lønning/Nystedt)

899: Jeg tror på jordens forvandling (Eyvind Skeie/Sigvald Tveit)
(Syng gjerne Til Ungdommen!)

Dagens bønn

Rettferdige Gud, du har kalt oss til å forvalte jorden og elske hverandre. / Vi ber deg: Gi oss vilje til å dele dine gaver rett. / La arbeidet vårt bli til velsignelse for alle mennesker, så vi sammen kan bygge et samfunn i rettferd, solidaritet og fred, / ved din Sønn Jesus Kristus vår Herre, som med deg og Den hellige ånd lever og råder, én sann Gud fra evighet og til evighet. Amen

6. søndag i påsketiden

6. mai 2018

Dan 9,17–19: Min Gud, vend ditt øre hit
eller Apg 4,23–31: Bønn og fellesskap
3 Joh 1:1 Ta det gode til forbilde
Matt 7,7–12: Bønn og den gylne regel

Hvor er vi?

Vi er kommet til 6. søndag i påsketiden. Hvor er vi i kirkeårets indre dynamikk? Vi har lagt bak oss påskens tekster, med glede over oppstandelse og gjensyn, og den til å begynne med nølende troen på Jesu oppstandelse. Etterhvert som vi har delt flere av fortellingene om Jesu møte med mennesker, har troen og håpet blitt styrket. Snart skal vi feire Kristi Himmelfart, og møte pinsefortellingen og Den Hellige ånds inntog på scenen, med styrke til liv og tro.

Hvor er disiplene nå i dette dramaet? Jesus har stått opp, disiplene har møtt ham igjen, men likevel er ikke alt som før. Opplever de et vakuum? Venter de på at noe skal skje? Eller kjenner de en forventning, styrket av oppstandelsen? Hva ser de for seg framover?

Og hvor er vi i 2018? Med hvilket bakteppe møter vi dagens tekster? Nå er det vår i Norge. En løfterik og forventningsfull tid for mange, med mer liv ute i hagen og i båten. Langhelger med familie og venner. 17.mai. Glede over naturen? Planer? Uro for en usikker framtid?

Valg av tekst

Tekstrekken gir oss et valg når det gjelder første lesetekst: Vi kan enten lese teksten fra Daniel 9 eller Ap.gj.4. Teksten i Daniel 9 er en bønn til Gud. En bønn om å bli sett og hørt i nøden. Det viktige poenget er at bønnen ikke framføres i tillit til egne rettferdige gjerninger, men bare i tillit til Guds barmhjertighet. Allerede der settes fingeren på et interessant tema, tenker jeg. For jeg opplever ikke dette som uaktuelt for dagens religiøse mennesker. Jeg har møtt mange som synes det er et tankekors hvis det ikke skal lønne seg å være et «godt menneske» i forhold til å få hjelp av Gud. Som prest møter jeg mange ganger mennesker som tror/mener/håper at det må være en sammenheng mellom å være et skikkelig menneske, og bli hørt og sett av Gud. «Det ordner seg for snille jenter» er et uttrykk som brukes i deler av min omgangskrets. Og samme underliggende tanke har jeg møtt mange ganger i krevende sjelesorgsituasjoner: «Hvorfor oss? Vi har vært en ordentlig familie. Vi har levd så riktig og moralsk som vi kunne, hvorfor straffer Gud oss?» Ordene hos Daniel harmonerer mer med bildet Jesus gir i Matt.5.43, om at (Gud) «lar sin sol gå opp over onde og gode, og lar det regne over rettferdige og urettferdige». Dette tankekorset kan godt berøres i prekenen, fordi prekenteeksten også rommer dette.

Teksten i Ap.gj.4 er en lengre tekst, som handler om møtet mellom Peter og Johannes og trosbrødrene, etter at Peter og Johannes var blitt løslatt fra fengselet hvor de hadde sittet for sine engasjerte vitnemål om Jesus Kristus. Samtalen mellom Peter og Johannes og brødrene bærer vitnesbyrd om glede og frimodighet i troen, og om troen på at bønn høres av Gud, og virker. Det er en sterk tekst, men jeg vil nok likevel velge å lese teksten fra Daniel i denne gudstjenesten. Teksten fra Ap.gj tror jeg kan bringe inn mange nye tanker og assosiasjoner, og jeg liker at teksten fra Daniel så tydelig setter forholdet mellom bønn og rettferdige gjerninger i spill.

Den andre leseteksten er fra 3 Joh 11, og den løfter opp igjen dikotomien mellom det onde og det gode. Det gode er av Gud, og den som gjør det gode, er av Gud. Den som gjør det onde, har ikke sett Gud. Dette er et enkelt budskap, som samtidig kan skape

tvil og spørsmål hos menigheten: «Når jeg ikke gjør det gode, glemmer Gud meg da? Eller straffer Han meg ved ikke å høre min bønn eller se min ulykke?» «Ser ikke Gud dem som gjør det onde?» Jfr. Matt.5.43 om Guds nåde, som skyller over både gode og onde. Er ikke ondskap av de premisene vi mennesker er gitt og lever med? Tross disse spørsmålene, er valget mellom det onde og det gode viktig å holde fast på i enhver tid, også i vår tid med både nett-trolling og mistenksomhet, og hvor vitnesbyrdene om menneskers ondskap i hele verden kommer tett på oss gjennom media. Vi og menigheten trenger å minnes på å holde fast på Gud som det godes kilde, uten at tilliten til Guds barmhjertighet i både gode og onde dager, svekkes.

Det er grunn til forventning

Hovedlinjen i prekanteksten i Matt 7 er at det er grunn til å ha forventning. Et Guds barn har grunn til å ha forventning! Når man velger å ta et initiativ, som å be en bønn, lete etter sannheten eller kjærligheten eller det man lengter etter, banke på der man ønsker å bli inkludert, vil man bli besvart, sett og møtt. Fordi han som er vår himmelske Far, er god og ønsker oss alt godt. Verbene be, lete og banke på, brukes i både vers 7 og 8, i samme rekkefølge, en rekkefølge som kan karakteriseres som stigende i intensitet. Jesus fastholder at en god Gud er en bedre far enn en jordisk far som i utgangspunktet ikke bare er god. Ordparet «brød» og «fisk» er i parallelteksen hos Lukas erstattet av «fisk» og «egg». Brød og fisk er vanlige matvarer. Og tanken om steiner for brød er allerede brukt i Matt 4.3. Hva ville vi sagt i dag? Brød og melk? Grøt og melk? Frokostblanding og juice? Jesus bruker bildet av barnet og faren som illustrasjon på forholdet mellom oss og Gud, bare med den spesifiseringen at Gud – i motsetning til en jordisk far – er den ultimate gode.

Teksten er positiv og optimistisk. Den er godt egnet til å gi ethvert troende menneske oppmuntring til å be, lete og banke på. Og samtidig kjenner jeg at teksten på noen punkter også skrubber i forhold til de erfaringene vi har.

For det første er det ikke unaturlig å bli provosert av Jesus sin påstand om at en jordisk far ikke er god. Jeg kjenner flere fedre

som uten å nøle ville ofre livet sitt for å redde sitt barn. Mange foreldre understreker at den største, mest ultimate kjærligheten de opplever, er den til deres egne barn. Mange vil derfor ikke kjenne seg igjen i at jordiske fedre er onde. Når vi i media eller i omgangskrets hører om onde handlinger fra fedre og mødre i forhold til egne barn, regner nok de fleste av oss det som unntak som bekrefter regelen om at fedre og mødre generelt er gode mot barna sine. Foreldre flest ønsker barna sine det beste, og når det av og til skjærer seg, er det fordi man er sliten og lei, eller ikke forstod at oppdragelsesmetoden var et dårlig valg.

For det andre er spørsmålet om bønn grunnleggende eksistensielt for mange kristne mennesker. Kan jeg virkelig stole på at Gud svarer, lar meg finne og lukker opp når jeg ber, leter og banker på? Mange har erfaringer av at løftet Jesus gir, ikke holder hva det lover. De har opplevd å ikke bli hørt, funnet eller åpnet opp for. Ikke av Gud når de har tryglet og bedt. Ikke av mennesker som de har åpnet seg for. Ikke engang av mennesker som samles i kirkene for å søke Gud. Slike fortellinger hører vi. Og selv om mange også har erfaring av å bli hørt, funnet og møtt, vil en preken som ikke snakker sant om menneskelivet som kronglete og til tider ensomt, stå i fare for å bli opplevd som banal.

En utfordring til prekenen denne dagen er å finne en troverdig og oppbyggelig måte å holde fast på budskapet om at Han som stod opp fra de døde og trosset mørkets og dødens krefter, Han er det som har gitt Guds barn løftene om å bli hørt, funnet og møtt, og at dette er en konkretisering av hva Gudsriket kan innebære for et menneske og et fellesskap. Et Guds barn har grunn til – og rett til – å ha forventning til hva Gud kan og vil gi, på naturlige måter, gjennom fellesskapet og noen ganger også på helt spesielle måter.

Moralisme eller egenskaper ved et bærende fellesskap? Siste vers i preteksten inneholder den gyldne regel. Denne var kjent i den jødiske kulturen, og den har paralleller i jødisk visdomslitteratur. Her bruker Matteus denne regelen som en oppsummering av det Jesus har gitt av visdomsord så langt.

Den gylne regel er kjent for de fleste i menigheten, selv om ikke alle vet at den står i Bibelen og er et sitat av Jesus. Den er en enkel moralsetning og lett å forstå for barn og voksne: Det du forventer av andre, skal du forvente av deg selv! Hold samme standard for din egen etikk som du har for andres!

Når den gylne regel kommer som avslutning på de rause setningene av Jesus om å bli hørt, funnet og åpnet opp for, kan det gi denne regelen en åpnere og annen forståelse enn hvis den bare leses som moralregel.

Det er mulig å høre hele teksten slik at det er når vi gjør mot andre det vi ønsker at de skal gjøre mot oss, at Gud vil høre oss, se oss og åpne opp for oss. Det er mulig å høre at siste del er en betingelse for første del.

Men den kan også leses som en oppmuntring til å være med på å virkeliggjøre det som er Jesus sin visjon for mennesket: At det skal bli hørt, funnet og åpnet opp for.

Dagens tekst inneholder noen av de vakreste ordene om å be, lete og banke på, og å bli hørt, funnet og åpnet opp for. Den kan godt oppleves som en god religiøs tekst som handler om meg og Gud, og kan styrke mitt kristenliv. Jesus peker på Gud som den gode far for oss alle. Og samtidig handler mitt Gudsliv alltid også om hvordan jeg er som menneske sammen med andre mennesker.

I det perspektivet kan det være på sin plass med noen ransakende spørsmål både til meg selv og til den lokale kirken som fellesskap. Ber jeg andre mennesker om noe? Når gjør jeg det? Leter jeg etter noe hos andre? Banker jeg på og ber meg selv inn? Hører jeg andres forsiktige bønner? Hjelper jeg andre å lete etter det som kan gi deres liv mening? Er jeg en av dem som åpner opp og lukker inn? Er vårt lokale kirkens fellesskap åpent, nysgjerrig på en god måte og et sted som kan gjøre menneskers liv bedre? Er det blant annet sammen med oss som ber og tror sammen, noen kan finne mening og bli inkludert? Har vi som fellesskap disse bærende egenskapene som gjør det til et sted hvor Jesus sine visjoner for mennesket kan virkeliggjøres?

Salmer

Jeg vil denne dagen velge noen gode salmer om Guds omsorg for mennesket og

noen om de gode fellesskapene som har bærende egenskaper.

Jeg vil se nærmere på disse:

322 Stor er din trofasthet

324 Ikke en spurv til jorden

325 Som når et barn

331 Du lyser din fred over barnet (til dåpen)

541 Det fins et hellig kall

544 I en kirke midt i byen

561 Midt i vår verden

Kristi himmelfartsdag

Torsdag 10. mai 2018

Dan 7,13–14: Lik en menneskesønn
eller Apg 1,1–11: Jesus tas opp til himmelen
Rom 10,6–10: Ordet er nær i munn og hjerte
Luk 24,46–53: Jesu avskjed

Avskjed i nærværets tegn

Lukas har sin egen regi. Ingen av de andre evangelistene taler om himmelfart og pinsen slik han gjør det. Markus har ingen av delene. Matteus lar Jesus ta avskjed med disiplene på et fjell i Galilea. Hos Johannes faller pinsen sammen med påskedagen når Jesus ånder på disiplene og sier «Ta imot Den hellige ånd», og avskjeden skjer ved Tiberiassjøen. Skal vi ta med Paulus, skjedde himmelfarten da Jesus oppstod fra de døde og ble innsatt som Guds mektige sønn (Rom 1:4). Lukas vil rydde opp og plasserer begivenhetene inn i den jødiske kalenderen så pinsen faller sammen med den jødiske ukefesten femti dager etter påske, med dens allusjoner til det som skjedde da Loven ble åpenbart på Sinai med ild og torden og lyden av horn (2 Mos 19:16-19). Himmelfarten skjedde ti dager før, så alt skulle være klart for sendelsen av Ånden.

Forlegenhet?

Prester og teologer blir gjerne urolige og flakker med blikket. Han fór opp? Kan vi fortsette å tale om himmelfart med god samvittighet? Vi vet godt at himmelen ikke er der oppe og dødsriket der nede, og vi selv i midten. De gamle bildene lever nok

fremdeles i vårt indre univers, i diktning og drømmer og i livets kriser, men de dekker ikke lenger den ytre virkeligheten. Har de fremdeles mening, eller må vi finne nye ord?

Mitt svar er at vi må gi de gamle motivene en sjanse. Hva er deres budskap? Hvilke løfter og håp ønsker de å meddele? Deretter kan vi spørre om de fremdeles gir mening for oss, eller om vi må omtolke og bortforklare.

Jeg vil konsentrere meg om to motiver som til sammen ga forventning og håp for de første kristne. Det første er tydeligst: himmelfarten står for Jesu opphøyelse til den himmelske tronen der han tar sin plass ved Faderens høyre hånd. Det andre er mer skjult, men skimtes i beretningen fra Apostelgjerningene: en sky tok ham bort foran øynene deres. Begge motivene – den himmelske tronsalens lysglans og skyens mørke – handler paradoksalt nok om nærvær.

Det opphøyde nærværet

Det første motivet låner kraft fra bibelske beskrivelser av kongen som bestiger tronen. Slik David og Israels konger ble innsatt og salvet som Messias, bestiger Kristus den himmelske tronstol ved Guds høyre side. Beretningene er riktignok knappe: «Og mens han velsignet dem, skiltes han fra dem og ble tatt opp til himmelen» (Luk 24:51), eller: «han ble løftet opp mens de så på» og «tatt opp til himmelen» (Apg 1:9,11). Heller ikke trosbekjennelsen sløser med ordene: «før opp til himmelen, sitter ved Guds, den allmektige Faders høyre hånd». Det utfoldes i flere av talene i Apostelgjerningene, i Paulusbrevene og Åpenbaringsboken.

I bakgrunnen ligger tydeligvis den gamle kongehymnen fra Davidssalmene (Salme 110) som tradisjonelt har vært en av tekstene denne dagen. Den beskriver kongen som bestiger tronen og er klar til å legge fiendene for sine føtter. All motstand må vike for den nyinnsatte kongen. Massene er utkommandert, de unge mennene mønstres. Skalden lovpriser seierherren som drikker av bekken og triumferende løfter sitt hode. Her hylles kongen som skal knuse motstanden og dømme folkene.

Paulus utnytter de gamle motivene fra kongens innsettelse, men overfører det hele til den himmelske tronsalen. Her dreier det seg ikke lenger om overvinnelse av politiske motstandere og folkenes fyrster. Det er de gudefiendtlige kosmiske maktene som legges under Kristi føtter. Han skal herske over både denne og den kommende verden: «Alt la han under hans føtter, og ham, hodet over alle ting, ga han til kirken, som er Kristi kropp, fylt av ham som fyller alt i alle» (Ef 1:19-23).

For en svak, lidende og forfulgt kirke var dette en enorm inspirasjon. Han som døde i dyp fornedrelse, hadde inntatt setet ved allmaktens høyre hånd. Som den opphøyde fylte han kirken med sitt nærvær. Det var denne Kristus Stefanus så i det høye da han ble steinet til døde og bad for sine fiender (Apg 7:55-56). Det ham forfølgeren Paulus møtte på sin vandring til Damaskus, da han ble overveldet av lyset og hørte røsten: «Jeg er Jesus, han som du forfølger» (Apg 26:14-15). Det er denne Kristus Åpenbaringsboken skildrer i de overveldende visjonene av de himmelske herskarene foran Guds trone, hvor Kristus sitter som regenten ved Faderens side, klar til å avslutte den kosmiske kamp mellom Gud og Satan.

Himmelfartsdagen har med forkjærlighet dvelt ved dette bildet av den seirende Kristus som regenten ved Guds høyre hånd. Synet overvelder. Lyset blander. Hvem kan vel stå seg mot en slik makt?

Det skjulte nærværet

Det andre motivet er ikke så fremtredende: «... en sky tok ham bort foran øynene deres,» heter det (Apg 1:9). Bildet av skyen er så hverdagslig og samtidig så dunkelt at vi lett overser det om vi ikke er fortrolige med Bibelens billedverden. Men det er mer enn en scenebeskrivelse. For skyen dukker i Bibelen opp på noen få avgjørende steder, som tegnet på Guds skjulte nærvær. Åpenbaringsens fjell, Sinai, var skjult i skyer og mørke. Moses måtte gå inn i skyen for å møte guddommen (2 Mos 16:10; 24:15-18). Teltet som var satt opp som møtested, var dekket av en sky hver gang Herren steg ned (2 Mos 40:34-38). «Våre fedre i ørkenen var alle under skyen,» skriver Paulus (1 Kor 10:1). Og Davidssalmene lovsynger Gud på tronen, omgitt av skyer og skodde (Sal 97:2).

Vi ser det også i en sentral hendelse i Jesu liv. På forklarelsens berg, da disiplene fikk se Jesus i hans guddommelige herlighet – gjennomstrålt så klærne skinte i blendende lys – hører vi igjen om skyen som overskygget nærværet. Sløret ble trukket for, og Guds verden gled tilbake til det skjulte. Skyen var nærværets tegn (Matt 17:1-8).

Makten som bøyer seg

Er de to motivene for ulike til å stå ved siden av hverandre – lysglansen og skyen, ærens konge i den himmelske tronsal og det skjulte nærvær i skyens mørke? For meg er det nettopp kontrastene som appellerer. Begge bildene har i alle fall bibelske røtter, og rommer erfaringer som gjennom snart 2000 år har gitt næring til troen og håpet. La oss gi de gamle ordene en sjanse og se om de ikke fremdeles har noe å si oss. Begge handler om nærvær.

Bildet av Kristus som den opphøyede ved Guds trone var ikke en bekjennelse til en fjern maktperson, men til en makt som bøyd seg ned. En konges kroning den gang skulle nok opphøye ham over folket, men det avgjørende var om han var til stede for dem. Maktens nærvær garanterte fred og gode kår. Kristi himmelfart har noe av det samme. Jesus gikk ikke bort til en fjern verden, men ble innsatt som regent i Guds verden, i en annen dimensjon av virkeligheten. Som den opphøyde ble han nærværende. Grensene for tid og rom ble sprengt. Han var hos Gud, og folket visste at Gud var opphøyd, men ikke fjern. «I det høye og hellige bor jeg, og hos den som er knust og nedbøyd i ånden.», hadde en av profetene uttalt (Jes 57:15).

Apostelgjerningene beskriver nærværet i dramatiske hendelser. «Dere skal få kraft», sa Jesus før han gikk fra dem, «og dere skal være mine vitner i Jerusalem og hele Judea, i Samaria og like til jordens ender.» (Apg 1:8). De fikk kraft. De gikk ut i verden. Selv i nederlagets time holdt de blikket festet på den seirende Kristus. Hans makt var annerledes.

La oss ikke glemme at ordene ble formet av mennesker som selv var offer for maktspill – menneskers makt. De ble jaget ut av

byene, latterliggjort for sitt budskap, fengslet og pint og drept. Når de talte om Kristus som konge, bekjente de seg til en makt som ikke lot seg kue av ytre manifestasjoner. Denne kongen på Guds trone hadde vasket deres føtter. Han hadde delt brødet med dem den natten de sviktet. Han hadde øst ut sin kjærlighet på de utstøtte og håpløse. Med åpne øyne hadde han gått inn i den fornedrelsen verdens mektige møtte ham med. Det var den korsfestede de så på Guds trone. Deres konge hadde sår og arr, men hadde brutt maktens onde sirkel. Det var få ytre tegn som stadfestet deres bekjennelse, men Kristus hadde revet dem ut av maktpillet og gjort dem til frie mennesker.

Å være under skyen

Til syvende og sist var kanskje skyen like dekkende for deres opplevelse av nærværet som visjonen av Kristus på tronen. De levde som oss i en mørk tid da det kunne være vanskelig å fornemme at Gud var med dem. Da kunne det være en trøst at også fedrene i ørkenen hadde vært under skyen og at Gud var å finne i skyens mørke.

Skyens mørke er like bibelsk som himmelglansen, og er kanskje mer forståelig for oss som lever i en tid som er mørk og dystert og full av trusler om undergang og dom og død. Det er ikke lett å se Gud. Mange lengter etter klarere syner, men virrer omkring i tåken.

Skyen dukker opp som motiv i en del gamle kirker, ofte som en del av altertavlen. Bildet er gjerne enkelt og stilisert og ikke nødvendigvis vakkert. Men på den mørke flaten står tetragrammet – *jwhw* – Guds eget navn, og rundt skyen ser man lysstrålene som bryter frem og røper hva skyen skjuler. Gud er å finne i skyens mørke.

For mer enn 600 år siden, i en annen mørk tid, da Svartedauden holdt på å legge Europa øde, skrev en ukjent troens mann i England en bok han kalte *The Cloud of Unknowing* (Ikke-kjennskapens sky). Den handler om skyen og nærværet. Gud skjuler seg i skyen, skriver han. Et stort mørke skiller oss fra nærværet. Den som søker Gud, må gå inn i skyen hvor alt blir

mørkt. Du ser og ser, men øyner ham ikke. «Bli der i skyen», formaner den ukjente forfatteren. «Forson deg med mørket så lenge det er nødvendig, men fortsett å søke ham i kjærlighet.» Vil du søke eller se ham i dette liv, vil du alltid være i denne skyen. Med tanken vil du aldri gripe ham, men i kjærlighetens lengsel vil han være nær.

Skyen er nærværets tegn. Han er der, men vi kan ikke gripe ham. Gud kan ikke sees, bare elskes.

Så blir vi stående med to ganske forskjellige bilder: visjonens blendende klarhet og det uklare mørket; maktens lysende nærvær på himmeltronen og det skjulte nærværet i skyen. Begge hører med. Begge sier noe vesentlig om Gud. Og de gir oss noen nøkler til å forstå hans nærvær.

Salmeforslag

220 Lov Jesu navn og herredom

16 Konge er du visst

977:6 Halleluja

498 Du omgir meg på alle sider

614 Vår lovsang skal møte deg

360 Jesus, du har brakt Guds rike nær i ord og sakrament

482 Deg å få skode

Søndag før pinse

13. mai 2018

Sak 14,6–9: Herrens dag
eller Apg 26,1–3.20–29: I Jerusalem og for folkeslagene
Åp 21,22–27: Det nye Jerusalem
Joh 3,16–21: Lyset er kommet til verden

Den lille bibelen i den store sammenheng

Det ligger et apokalyptisk skjær over tekstvalget for denne søndagen før pinse, noe jeg opplever at står i sterk kontrast til påskegleden, som om en uke skal gå over i pinsegleden. Av den grunn ville jeg valgt bort Sakarja-teksten som første tekstlesing. Strengt tatt bør den ikke leses uten sammenhengen, kanskje heller (eller særlig) ikke med sammenhengen. Dette er en tekst som lett kan misforstås, spesielt med dagens situasjon i Jerusalem som kontekst. Jeg ville heller ikke latt meg friste til å velge salmer fra kapitlet «bot og omvendelse» fremfor påske- og pinsesalmer.

Det kan være at en utfordring denne dagen kan være å få lirket påskegleden ut av tekstene – den bør vi dyrke så lenge som mulig, og i hvert fall frem til pinse!

Prekenteeksten

Prekenteeksten er del av den nattlige samtalen Jesus har med Nikodemus. Nattens mørke gjør det gjerne enklere å snakke med hverandre om trosspørsmål og lignende svært private ting. Fraværet av dagslys kan virke beskyttende når en åpenbarer noe av sitt indre og gjør seg sårbar overfor samtalepartneren.

I samtalen med Nikodemus handler det om vanskelighetene med å gjøre tro forståelig for den ikketroende. En kommer som regel raskt til det punkt der argumenter ikke når frem, og tro fremstår som en slags grunnløs fordom uten beviskraft. Evangelisten Johannes imøtegår forestillingen om at manglende tro er begrunnet i manglende vilje til å tro, ved å forklare tro som noe som fødes av ånden. Tro har sin årsak i Guds virkning på menneskets indre liv. Det betyr at den fromme ikke kan anse sin tro som resultat av egen prestasjon, like lite som den ufroenne kan betrakte sin manglende tro som resultat av manglende vilje, men heller som et intellektuelt problem.

Nikodemus er kommet til Jesus for å la seg overbevise. For ham, som for mange andre i hans situasjon, er manglende tro resultatet av den troendes manglende evne til å overbevise ham, og til å bevise at tro er fornuftig og virksom. Men slik Jesus fremstiller det her, ligger årsaken til tro ikke i Guds målbare og synlige gjerninger. Det er ikke et gryende paradys på jord eller mirakler i samlivet mennesker imellom. Den ikketroende vil gjerne bruke mangelen på undere, eller fraværet en bedre verden og fred på jord, som bevis for at tro er uforstand, og en feilbarlig kirke og ufulkomne kristne som tegn på at Gud ikke finnes. Kristne blir gjerne betraktet som intellektuelt irrasjonelle og sosiologisk sett tilbakestående, og det kan da være en stor fristelse å ty til «bevis» på troens under-skapende virkning gjennom fortellinger om fremragende troende eller mirakler, og så er runddans i gang. Avstanden mellom den troende og den ikketroende blir ikke mindre av slikt.

Så er det da ene og alene Jesu eksistens som ifølge Johannes gir grunnlaget for tro. Ingen argumenter, men en person, sendt til verden ikke for å dømme mennesker, men av ren og smittsom guddommelig kjærlighet.

Som så mange Johannestekster, er denne full av mulige innfallsvinkler. Jeg vil ta utgangspunkt i slutten av teksten og prøve å rulle den opp bakfra.

Sannhet(en) i teori og praksis

I eldre bibeloversettelser, og i en rekke utenlandske oversettelser, er v.21, («den som følger sannheten») oversatt til «den som gjør sannheten». Men ofte kan en slik forenkling tilsløre dybden i et bibelsk uttrykk. Dette problematiseres ikke minst av Paul Tillich.¹

Å følge sannheten er som å følge et kart eller en veiviser, eller en teori. Handlingen kan følge denne teorien eller ikke. Teori og praksis synes å være to ulike ting, og det er iblant vanskelig å forestille seg en enhet av begge. Kanskje det er årsaken til at moderne norske oversettelser tyr til å «følge sannheten».

På bakgrunn av en slik oversettelse må det være lov å spørre: Hva betyr da setninger som «jeg er veien og sannheten og livet» eller «sannheten er blitt til» eller noen «er av sannhet»? Om sannheten kun var teori, ville ingen av disse være meningsfulle.

Det snakkes gjerne om motsetningen mellom teori og praksis. Men når teori og praksis ikke stemmer overens, er det helst slik at feil teori fører til feil praksis. Uten tvil spares man gjennom en slik (konstruert) motsetning, mellom teori og praksis, for presis og grundig tenkning. En kan forholde seg til praksis og erfaring, kan lene seg mot bekreftelsen og gjentakelsen av det en allerede vet og tror. Men kun spørsmål som angriper det selvfølgelige for sannhetens skyld, kan føre til ny sannhet og røske opp i, og forandre, gammel praksis. Det gjelder for forskning og vitenskap, og det gjelder for etikk og religion, ja, også i politikken.

Jeg anbefaler å ta en titt på kashmiricabbagewalker.wordpress.com som som driftes av en gruppe anonyme innbyggere i Kashmir. De lot seg inspirere av den kinesiske kunstneren Han Bing som for ca. 15 år siden begynte å gå med et kålhode på en liten vogn som han trakk etter seg. Han ville oppmuntre mennesker til å sette spørsmålstegn ved virkeligheten: Vil vi virkelig at dette skal være normalt? Den etablerte virkelighet i Kashmir preges av militarisering og et liv i frykt. Det er absurd, og i denne delen av verden direkte farlig, å gå tur med et kålhode – det kunne

¹ Paul Tillich, *In der Tiefe ist Wahrheit. Religiöse Reden*. Stuttgart 1978, s.108 ff

oppfattes som en bombe. Men like absurd er den anspente situasjonen i Kashmir. Dette er ment som et eksempel på hvordan en kan bryte med etablerte sannheter og påpeke at utopier hverken er for store for virkeligheten eller ligger i en fjern fremtid. En hver virkelighet er laget og definert av mennesker, altså kan mennesker også endre virkeligheten.

Profeten Amos satte spørsmålsteget ved hedningenes grunnforutsetning om at guder er uløselig knyttet til sine land og sine folk, og rystet hedningedommens grunnvoller. Deuterocesaja angrep forestillingen om at et folks lidelse var straffen for dets synder, og talte i stedet om Guds lidende tjener. Det var begynnelsen på en ny forståelse av verdenshistorien. Gamle verdisystemer ble satt ut av kraft da apostlene avviste et Messiasbilde av en seirende hersker. Da Augustin forkastet læren om menneskets frihet i sin relasjon til Gud, da Luther bestred nødvendigheten av kirkens og sakramentenes meglerrolle mellom Gud og mennesker, da historisk-kritisk forskning satte søkelys på den overleverte overtroen om Bibelen som Guds klare ord – da ble ny virkelighet skapt, og utallige menneskers praksis endret grunnleggende.

Historien viser at sann teori og sann praksis henger sammen, og Johannesevangeliet sier det samme. Hensynsløs og radikal nytenkning er nødvendig for å endre menneskers praksis.

Som kjent betyr det greske ordet for sannhet «det som ikke er skjult». Sannheten er skjult og må avsløres, oppdages. Ingen besitter sannheten som en medfødt egenskap. Den bor i dybden, under overflaten. Men tilværelsens overflate varierer, den bølger som havet og synet kan bedra. Bare dybden er varig og dermed et sikkert fundament. Johannesevangeliet bruker det greske ord for sannhet og overtar dets betydning, og samtidig forvandler det betydningen.

Som Tillich skriver: «Gjøre sannheten», «være av sannhet», «sannheten er blitt til», «jeg er sannheten». Dette gjør det tydelig at sannhet i kristen forståelse er noe som skjer, på et bestemt sted og til et bestemt tidspunkt, og knyttet til en bestemt person.

Sannheten er noe nytt, en historisk begivenhet, gjort av Gud, og en begivenhet i den enkeltes liv. Sannheten er skjult, den er et mysterium, i kristen som i hellenistisk tenkning. Men i kristendommen er sannhetens mysterium en begivenhet som har funnet sted og stadig finner sted. Den er liv, personifisert liv, åpenbaring og bestemmelse. Sannheten er en livets strøm med Kristus i sentrum, og blir virkeliggjort i enhver som er forbundet med Kristus. I hellenistisk tenkning kan sannheten kun bli funnet. I kristen tenkning kan sannhet kun bli funnet idet den blir gjort, og den gjøres når den blir funnet... Den er den nye skapelsen som blir virkeliggjort i historien. Derfor er ikke løgn det motsatte av sannhet, men valget mellom liv og død, altså valget mellom å følge Kristus eller ikke. Det er umulig å ha en feiloppfatning av Kristus når en først har møtt ham. En har kun valget mellom å gjøre sannheten ved å følge ham, eller gjøre usannheten idet en forneker Kristus. Derfor er det umulig å gjøre ham til en guru i sannhet, en av mange andre guruer, selv om han måtte være den største av dem alle. Dette ville gjøre det umulig å si at «han er sannheten.»

Ifølge Johannesevangeliet lar det seg ikke gjøre å skille mellom Kristus og hans lære. Evangeliet kaller Kristus «sannheten som er blitt til», og de som følger etter ham sies tilsvarende å være av sannhet og dermed i stand til å gjøre sannheten.

Kristen teologi er rotfestet i en oppfatning av sannheten som ikke kjenner motsetningen mellom teori og praksis, fordi sannheten er frelsende og knytter holdning og handling uløselig sammen. Forløsende sannhet er sannheten som gjøres, og den som gjør sannheten har den forløsende sannhet. Eller, som Luther sier: Troen uttrykker seg i form av handlinger. Troen lever i handlinger, akkurat som handlinger er gjort i tro.

Det fortelles ikke hva som skjedde videre med Nikodemus, annet enn at han dukker opp i nærheten av Jesus i forbindelse med rettssaken og gravleggingen. Men i likhet med andre ikke-troende eller søkende, lot han seg neppe overbevise av argumenter. Opplevelsen av Jesus, derimot, endret livet hans og lot ham følge Jesus tett.

Til prekenen

Nikodemus-fortellingen kan være en innfallsvinkel til å sette «den lille bibel» inn i en sammenheng som kan fungere for mennesker av vår tid. Økende fremmedgjøring for bibel og kristendom, kombinert med en utbredt søken etter mening og innhold, gjør fortellingen like aktuell som da evangelisten skrev den ned. Utfordringen er å ikke gå i argumentfella. Det er neppe argumenter folk trenger når de kommer til gudstjeneste, men heller en bekreftelse av sin tro, om den er sterk eller gryende. Johannesevangeliets enten-eller legger nok en del snubletråder med sin innenfor-utenfor-retorikk, motsetningen mellom lys og mørke, det onde og sannheten.

Mer realistisk og livsnært vil det være å inkludere gråsonene mellom motsetningene. Ingen av oss er enten-eller, hverken i tro eller handling eller livsførsel. De fleste rammes av tvil og gjør feil i blant. Kanskje møter vi noen som kommer til kirken med en god porsjon skepsis både til budskapet og til å kalle seg kristen eller troende.

Kunsten er å formidle påskeleden og oppstandelseshåpet på en måte som gir hjelp til å holde ut med sin feilbarlige tro og uansett «gjøre sannheten». Eller til å la seg fange av den mektige påskehendelsen, og nærme seg som Nikodemus. Og så være med og endre virkeligheten, om det så er med et kålhode på slep.

Salmeforslag

189 Guds kyrkje, syng kring vide jord

193 Han er oppstanden

194 Jesus lever

198 Ljos over grav

200 Kom, Frelsar, kom inn

205 Kornet har sin vila

209 Døden må vike

347 Dyraste Jesus, deg vil eg elska

363 Tro ikke Gud er død

364 Så kom du da til sist

Omtaler

Har døden tatt noe fra deg så gi det tilbake

Naja Marie Aidt

Gyldendal Norsk Forlag AS, Oslo 2018

Jeg har lest den mye omtalte boken til Naja Marie Aidt, «Har døden tatt noe fra deg så gi det tilbake. Carls bok».

Naja Marie Aidt var en vellykket forfatter, bosatt i New York. Fire sønner. Hjemme i København, på besøk. Hun hygger seg sammen med sin eldste sønn, sin søster, sin mor, hennes far ligger i overetasjen og sover. De skåler med hverandre. Så ringer telefonen.

«Det er Carl, sier han, Carl er død, sier han. Carl er død, det er Carl. Jeg sier: Hva sier du? Hva er det du sier? Jeg blir rasende. Jeg kjenner ikke igjen stemmen. Jeg sier: Hvem er det som snakker til meg. Han sier: Det er Martin, eksmannen din. Stemmen hans er kald, mekanisk, Den eldste sønnen min begynner å gråte, han reiser seg opp, stolen velter. Jeg skriker HVA ER DET DU SIER? HVA SIER DU?»

Boken handler om sorg og språk. Det høres så pretensiøst ut. På grensen til det kvalmende. Vi har vel alle lest bøker om tap og sorg og mangel på mening. Dette er ikke en sånn bok. Her er ikke meningen borte. Språket er ikke borte. Meningen finnes. Språket finnes. Men både meningen og språket har mistet sin vante form, og må gjenvinnes. Boken handler om å ta tilbake:

«Har døden tatt noe fra deg så gi det tilbake.»

«Vi skulle ønske det fantes ritualer. Så vi lager ritualene selv. Vennene våre lager ritualer. Så vennene våre spiser med oss hver kveld. Så vennene våre ringer oss hver morgen. Så vennene våre tar seg av barna våre. Så vennene våre sitter hos oss hele dagen, mens det ikke skjer noen ting. Så vennene våre holder oss i live, mens det ikke skjer noen ting. Bare denne brennende smerten skjer. I den stansede tiden, brennende smerte. Vennene våre vasker forsiktig det blødende såret. Rituelte vasker de hver dag. Vårt usynlige brennmerke.

Fellesskapet som noe like absolutt som døden. Fellesskapet som eneste mulighet.»

Morgenbladets anmelder skriver presist at «Aidt dypper pennen rett i det åpne såret.»

Dette er mitt blod. Drikk alle av det. Til minne om meg.

Carl sin knuste kropp på asfalten. Hans blod, som rant ut i Københavnnatten. Morens rå smerte.

Det er så lett å fokusere på veien videre. Aidt gjør ikke det, og samtidig så gjør hun det. Fordi hun må det. Samtidig raser hun over det som har tatt sønnen hennes fra henne. Hun finner ingen mening. Hun finner mening. Hun hater det hun har skrevet før, om døden. Men tittelen på boken er noe hun selv har skrevet om døden. Hun næres av det andre har skrevet om døden.

Og jeg næres av hennes tekst. Fragmentarisk og sammenhengende. Rasende eller mild. Jeg leser tekster jeg aldri hadde lest om sorg. Som jeg ikke skal sitere, i mine begravelser, som den belærte og beleste presten, men tekster som kan gi nytt mot til min egen vei videre som prest: En vei og et landskap som farges av dødens stadige nærvær. Døden er en del av min profesjon. Døden er en del av mitt konkrete arbeid. Mine dager.

Boken til Aidt er en perle på litt over 150 sider. Var jeg deg, ville jeg bestilt den på nettet, eller besøkt en bokhandel i dag. Nå.

Siste jul i Kairo.

En fortelling om de kristne i Midtøsten

Lars Akerhaug

Dreyers forlag Oslo, 2016

For halvannet år siden kom Lars Akerhaugs bok *Siste jul i Kairo*. Boka er ikke lenger fersk for anmeldelse, men fortjener likevel en kommentar her i Nytt norsk kirkeblad. For saken den handler om, forfølgelse av kristne og kristen emigrasjon fra Midtøsten, har dessverre ikke blitt mindre aktuell i løpet av det siste året. Men i tillegg til den betente tematikken, er også boka i seg selv betent. Den går inn i en identitetspolitisk retorikk som, sammen med en selektiv historiefremstilling og overdreven bruk av religiøse forklaringer, regisserer et narrativ som handler om gode kristne vs. onde muslimer. Metodisk er det like kritikkverdig som det ideologisk er suspekt.

Ingen uskyldig reiseskribent

Lars Akerhaug har reist i Egypt, Libanon, Syria og Irak og på bakgrunn av det skrevet en bok om kristne som forfølges og flytter fra Midtøsten. Det er et viktig tema, og det er viktig at noen skriver bok om det. Det er i Midtøsten at kristendommen har sine historiske røtter, og her finnes noen av de eldste kirkesamfunnene og kirkebyggene i verden. Akerhaug skal ha stor ros for at han faktisk reiste til Nord-Irak i 2015, i en tid få andre vestlige journalister var der. På den måten får han videreformidlet viktige stemmer som få i Norge ellers ville hørt. Men denne styrken ved boka er også en av slagsidene. Å presentere enkeltrøster er av begrenset verdi så lenge rammen de opptrer i ikke er god nok. Akerhaug gjør mer enn bare å videreformidle kristne

stemmer fra Midtøsten. Han regisserer dem og setter dem inn i et større narrativ. Men dette narrative gir ikke de analyser, kompliserende perspektiver eller kritiske motforestillinger stoffet fortjener. På den måten er Akerhaug ingen uskyldig reiseskribent. Han formidler et budskap som glir rett inn i avisen Dagens verdensbilde, når den oppsummerer: «Akerhaug hadde håpet å finne muslimer som stilte opp for sine forfulgte kristne naboer i Midtøsten. Han ble skuffet.» (Dagen 30.10.16)

Midtøsten i brann

De siste årene har det gått fra vondt til verre, ikke bare for kristne, men for folk flest i Midtøsten. Den blodige borgerkrigen i Syria har lagt landet i grus. Mens konflikten mellom Iran og Saudi-Arabia har gått hardest ut over sivile i Syria og Jemen, har den også negativ innvirkning på en rekke andre forhold i regionen. Blant annet nærer den konflikter mellom shia- og sunnimuslimer, som igjen trigger andre sekteriske spenninger. Moderate stemmer presses ut i land etter land, enten det er i politiske, religiøse eller sosiale sammenhenger. Irak har nærmest kollapset som stat etter den amerikanske invasjonen og det har ført til et inferno av lovløshet og etniske og religiøse spenninger, noe IS' skrekkregime var blant de grelleste eksemplene på. I Tyrkia har regimet skiftet kurs fra å prøve seg på demokratiske reformer, fredsforhandlinger med kurderne og EU-søknader, til å bli et stadig mer autoritært og paranoid regime hvor ytringsfriheten innskrenkes dag for dag. Israel-Palestina-konflikten synes stadig vanskeligere å løse, med jevn økning i ulovlige bosettere og sofistikert normalisering av okkupasjonen av Vestbredden og Øst-Jerusalem, parallelt med en stadig mer desperat og desillusjonert palestinsk befolkning. I Egypt er de siste restene av revolusjon feid bort fra gatene, og et minst like militarisert og brutalt regime som under Mubarak både splitter og hersker i samfunnet. Det er ingen tvil om at Midtøsten er i brann og at folk lider. Et problem med Akerhaugs bok er at den bringer mer ved til det identitetspolitiske bålet. Akerhaugs framstilling av situasjonen er mangelfull og tendensiøs. At kristne lever under vanskelige forhold, emigrerer fra regionen og noen steder også forfølges, er utvilsomt riktig og viktig å formidle. Men situasjonen er så alvorlig at det stiller desto større krav til edruelig formidling og kritisk analyse.

Kompleks diskurs

Samtalen om kristen forfølgelse og utflytting fra Midtøsten er komplisert fordi den også handler om hvordan fortellingen om muslimsk og kristen, men også jødisk, sameksistens skrives. Studerer man forholdet mellom kristne og muslimer i Midtøsten finner man en komplisert og mangefasettert historie. Det har vært perioder med fred og sameksistens, perioder med skiftende allianser og perioder med undertrykkelse, overgrep og krig. Noen ganger har muslimer utvist storsinn og toleranse, noen ganger er det kristne som har gjort det. Noen ganger har muslimer utøvd vold mot kristne, noen ganger har kristne utøvd vold mot muslimer. Andre ganger er det kristne som har gjort seg skyldige i vold mot kristne, og atter andre ganger er det muslimer som har kriget mot eller undertrykt andre muslimer.

Selektiv historieskrivning og forførerisk språk

Akerhaug presenterer et svært skjevt utvalg fra denne sammensatte historien – et utvalg som skaper et narrativ om at de kristne jevnt over blir forfulgt av muslimer, i dag så vel som gjennom århundrene. I Libanon lar Akerhaug oss for eksempel møte en gammel falangist-soldat som har vært med i borgerkrigen. Ved hjelp av ham regisseres Libanon-kapitlet til å handle om kristnes kamp mot muslimske palestinere. Og ikke nok med det, falangistens perspektiv får stå uimotsagt. Vi blir altså ikke introdusert for noen av de mange hundre tusener statsløse, og i hovedsak muslimske, palestinere som i generasjoner har bodd i flyktningeleirer og hatt langt færre rettigheter enn Libanons kristne. Ei heller blir vi presentert for perspektivet til en av de mange nyankomne syriske flyktningene til Libanon, annet enn å høre at disse også er en faktor som gjør at andelen kristne synker i landet (s.228). På den måten går Akerhaug også glipp av å nevne det formidable humanitære arbeidet mange av kirkene i Libanon gjør nettopp for syriske flyktninger i landet. Narrativet er satt: Palestinerne «er som kreft», avslutter Akerhaug Libanonkapitlet med. Riktignok er påstanden framført av falangisten som intervjues, men siden ordene står uimotsagt blir de også Akerhaugs ord.

Hvis Akerhaug skulle gitt en mer sammensatt fremstilling av problemene kristne står overfor i dagens Libanon, kunne han for eksempel fortalt om alle de kristne kvinnene som har dårligere skilsmisserettigheter enn sine muslimske søstre, fordi de kristne familierettene i svært liten grad tillater skilsmisse. Eventuelt kunne han skrevet om de mange kristne politikerne og kirkelige institusjonene, som sammen med muslimske, arbeider aktivt for å opprettholde det patriarkalske, religiøse familierettssystemet som undertrykker kvinner – til høylytte protester fra både kristne og muslimske menneskerettighetsaktivister.

Narrativet som det skjeve utvalget bygger opp forsterkes gjennom språklige virkemidler. Mens muslimske palestinere i Libanon under borgerkrigen «drepte kristne fordi de var kristne», utførlig skildret ved at «sivile ble stilt opp langs vegger og skutt. Kvinner voldtatt, spedbarn skutt i hodet fra kloss hold og lik ble revet i stykker og forlatt i gatene», så omtales de kristnes ugjerninger i langt mer nøkterne ordelag. Falangistene gikk til motangrep på palestinske flyktningeleirer og «drev vekk palestinerne» eller enkelt og greit «skjøt og drepte» dem (s. 226-227). På denne måten skaper Akerhaug med sin retorikk gjennomgående store kontraster i boka. Selv sier han i etterordet at han har bidratt med en sterk fortellerstemme, og at dette gjør ham «som forfatter mer utsatt, ettersom det er vanskelig å være objektiv i både utvalg og gjengivelse av kilder i behandlingen av et slikt tema» (s. 237-38). Det har han dessverre litt for rett i. Akerhaug er ikke en historiker som skildrer historiske hendelser og forløp, men en predikant og politiker.

Fravær av politiske og sosiale kontekster

Akerhaug har mye kunnskap om regionen, og særlig om Egypt hvor han har reist mye. Desto mer oppsiktsvekkende er det at sosiale og politiske kontekster er så fraværende i skildringene og analysene hans. Selv om kristnes situasjon i disse landene jevnt over presenteres bedre enn i kapitlet om Libanon, unnlater Akerhaug likevel å diskutere vesentlige kontekster for og delforklaringer på de ulike og sammensatte konfliktene som preger landene. For å nevne noe: Kapitlet om Irak har IS' erobring av Mosul som utgangspunkt, ikke amerikanernes invasjon elleve år tidligere. Minoritetenes privilegier eller kirkelig lojalitet mot de

gamle Baath-regimene i Syria og Irak nevnes knapt. Det samme gjelder diktatorenes fryktbaserte politikk som nettopp ved å sette grupper opp mot hverandre kunne herske ved å splitte. Vestlige lands legitimering av og våpeneksport til regimene i Egypt, Saudi-Arabia og Irak nevnes heller ikke. I stedet kritiserer Akerhaug vestlige kirker for ikke å gjøre nok for kristne som lider under nettopp den massive militariseringen og voldsspiralen. Og i Egypt berører ikke Akerhaug problematikken knyttet til at både den koptiske paven og landets stormufti ga sin støtte til general Sisis militærkupp mot den kanskje første reelt folkevalgte presidenten i landets historie.

I stedet tyr Akerhaug nesten gjennomgående til, eller insinuerer, religiøse forklaringer på komplekse politiske, økonomiske, sosiale - men selvfølgelig også - religiøse problemer. Dette gjelder også i den grad han analyserer historiske hendelser. For eksempel går han langt i å gi en religiøs forklaring på det osmanske folkemordet på armenerne ved å skrive at «fordrivelsen av armenerne og andre kristne fra det osmanske riket hadde grunnlag i klare religiøse skillelinjer som gjennom århundrer var blitt trukket opp av sultanen i Konstantinopel.» (150) Politiske og etniske forklaringer på komplekse historiske hendelser uteblir. Økonomiske forklaringer er så godt som fraværende.

Religiøse forklaringsbegrensethet

Hvorfor er religiøse forklaringer problematisk? En av farene ved å ty til overdreven bruk av religiøse forklaringer er å gjøre konflikter mer religiøse enn de egentlig er, og dermed også vanskeligere å løse. I tillegg kan det bidra til å tilsløre reelle årsaker til konflikter, noe som også gjør problemene vanskeligere å løse. Religiøse forklaringer har dessuten stor sprengkraft og kan bidra til å eksportere konflikter. Det spiller opp under identitetspolitisk mobilisering og polarisering, som nettopp er det ekstremistene håper på. Til sist ligger det en fare i å essensialisere religion når man presenterer religiøse forklaringer på konflikter. Religiøse grupper framstilles lett som homogene, og det blir enklere å skjære alle over én kam. Muslimer er slik eller slik. Andre identiteter som alder, kjønn, klasse, politisk tilhørighet, osv., glemmes. På den måten får ikke Akerhaug fram at også store grupper med muslimer er ofre for islamistisk tankegodt, og

faktisk også viktige politiske aktører og samarbeidspartnere for liberale reformer i regionen. Dette betyr imidlertid ikke at konflikter, forfølgelse og grove menneskerettighetsbrudd ikke kan ha religiøse årsaker. Det er det dessverre ikke vanskelig å finne eksempler på i Midtøsten. Religiøse forklaringer i seg selv er ikke problematisk, men de spiller gjerne sammen med andre forklaringer. Bildet er som regel alltid sammensatt.

Akerhaug sier i bokas etterord at han har tatt med mange referanser til islamsk teologi så vel som til historiske hendelser, men at «dette er likevel verken en bok om islams forhold til kristendommen eller et historisk verk. Disse referansene er tatt med for å gi kontekst og fylde til beskrivelsen av dagens begivenheter» (s. 238). Den siste setningen er like treffende skrevet som den første er feilaktig. Akerhaugs utvalgte historiske hendelser, eller koransitater, fungerer absolutt som fylde til hans foretrukne narrativ. For eksempel ramser han på side 88 og 89 opp hele 7 voldelige koranvers, mens han nevner ett «fint». Og istedenfor å beskrive den politiske og sosiale konteksten som volden mot religiøse minoriteter i Irak og Egypt skjer i, krydrer Akerhaug beskrivelsen av dagens voldsepisoder med århundregamle fortellinger om muslimers overgrep mot kristne. På den måten oppnår han langt på vei det han sier at han ikke har gjort, nemlig å skrive en bok om islams forhold til kristendom.

Et bidrag til identitetspolitiske spenninger

Sammen med den selektive historieformidlingen fører den overdrevne bruken av religiøse forklaringer til en alt i alt spekulativ bok. Det er synd, for det skulle ikke være nødvendig å overdrive i framstillingen av kristnes hardt pressede situasjon i Midtøsten. Det finnes mange nok kritikkverdige og svært alvorlige forhold å ta tak i. Jeg frykter at Akerhaugs retorikk gjør de kristne i Midtøsten en bjørnetjeneste. De kjemper allerede hardt for tilhørighet til sine nasjonale fellesskap, og mot å bli stemplet som vestlige lakeier. Interessant nok nevner Akerhaug Amin Maaloufs bok *Identitet som dreper*. Det er en bok som nettopp handler om hvor ødeleggende identitetspolitikk kan være. *Siste jul i Kairo* bidrar ikke til mindre identitetspolitikk, men til mer, og kristne i Midtøsten lider allerede nok under identitetspolitiske spenninger.

Meninger

Gjenoppdag kristendommen, en kommentar

Da jeg leste Tor B. Jørgensens omtale av boken «Gjenoppdag kristendommen» av Marcus Borg, fikk jeg lyst til å si noe om min egen leseopplevelse av nettopp denne boken. Den har virkelig utfordret meg. Jeg trodde at jeg var en progressiv og radikal teolog, men oppdaget at også jeg var innenfor det han kaller «himmel og helvete-rammeverket».

Det er lenge siden jeg trodde at vi kunne komme til helvete når vi dør. Jeg tror tvert i mot at vi alle kommer til Gud når vi dør. Det er en av grunnene til at jeg tenkte at forfatteren ikke kom til å ramme meg. Men etter å ha lest denne boken, oppdaget jeg at også jeg sitter fast i det samme rammeverket. Jeg er nemlig veldig opptatt av å fortelle mennesker at de ikke behøver å være redde for hvordan det går etter døden. Etter lesningen opplevde jeg plutselig at jeg satt i det klisteret som forfatteren polemiserte mot. Det har virkelig gjort inntrykk på meg. Jeg leste boken før advent, og hele min forkynnelse i adventstiden ble preget av dette. Ja, prekenen over Johannes-prologen ble en eneste kommentar til denne boken, med tittel og forfatter.

Da jeg for over syv år siden ble metodistprest, møtte jeg en teologi som gjorde begrepet «frelse» mye større enn «tilgivelse for synd». Metodistkirken snakker om frelse som å forandre verden og utgjøre en forskjell. Etikken ble en del av frelsen, på en måte som var uvant for mitt lutherske hode.

Jeg har vært lojal mot Metodistkirken og forkynt om en nåde som ikke bare var «den rettferdiggjørende nåde», men også en kraft til å elske sin neste. Dette hadde John Wesley (*Metodistenes grunnlegger, red.anm.*) fra Østkirken. Jeg har forkynt dette lojalt, men hele tiden kjent at det buttet mot min lutherske bakgrunn.

Så leste jeg «Gjenoppdag kristendommen». Jeg ble satt på plass. Også jeg satt i dette fangenskapet. Jeg ser nå at jeg har hatt noen briller som forfatteren kaller «himmel og helvete-rammeverket». Noen av mine kolleger i Metodistkirken, som er opptatt av Østkirken og meditasjon, har også lest boken. De ble ikke utfordret på samme måte som meg. Disse tankene var de vant til. For meg ble også dette tankevekkende.

Jeg liker å bli utfordret. Jeg ble så begeistret for denne boken at det ble min julegave til familie og venner.

En ting er jeg usikker på om jeg liker: Jeg opplever at forfatteren, Marcus Borg, prøver «å redde Bibelen». Han sier at Bibelen ikke skal tolkes bokstavelig, men «historisk-metaforisk». Jeg er vant til å tenke på analogisk tolkning som noe gammeldags, men han løfter det opp som det eneste riktige og gir det et nytt navn. Jeg er vant til å være enig med konservative teologer i at det står i Bibelen at det er galt med homofili, det står i Bibelen at det er to utganger etter døden, det står i Bibelen at kvinnen skal være underordnet mannen, det står i Bibelen at det er galt å gifte seg hvis man er skilt. Men så spør jeg: «Hva så?» For meg blir min lesning av Bibelen noe som tydeliggjør at Bibelen ikke er «Guds ord». Jeg prøver ikke å redde Bibelen, men lar den fremstå i all sin gru.

En annen ting jeg lurte på da jeg leste boken, var hva forfatteren mener med at vi skal «stole på Gud». Hva betyr det å stole på Gud? Forfatteren er tydelig på at Gud ikke er en som stadig intervenserer ut fra våre bønner. Hva betyr det da å stole på Gud? Hva kan vi i det hele tatt forvente av Gud? Jeg synes ikke han utdypet det spørsmålet.

Bortsett fra disse to små innvendingene, må jeg si at boken virkelig har gjort noe med meg. Det Metodistkirken har prøvd å vise meg i syv år (og som jeg har forkynt ofte), så jeg plutselig klarere ved å lese denne boken. For meg vil det være *før* og *etter* denne boken.

På ramme alvor

Innlegget stod opprinnelig på trykk i Vårt Land 18.01.2018

Den danske TV-seriesuksessen Herrens veier, som for tiden sendes på NRK, har allerede fått overraskende mye god omtale her til lands. Også Den norske kirke velger å reklamere for serien på sine hjemmesider.

Mens kulturredaktør i Vårt Land, Alf Kjetil Walgermo, riktignok med forbehold, skriver at: «rollegalleri og handling [vitnar] om ein vilje til å gå djupare ned i kvardagen til kyrkjeleg tilsette som både er løfterik og interessant.»

Mot dette løftet skaffet jeg meg tilgang til dansk TV (DR) for å se alle episodene i én jafs. Det ble ti intense og forvirrende timer.

Fremmedgjørende

For visst er Herrens veier uransakelige, men hvorfor følte jeg meg så fremmedgjort når tematikken skulle være så velkjent? Hva er det manusforfatteren prøver å fortelle?

At livet til presten Johannes og hans familie har «både lyse og mørke sider?» Nysgjerrigheten drev meg til siste scene, godt hjulpet av glitrende skuespillere.

At det finnes lys og mørke i familien Krogh, er ingen overdrivelse. Om noe er det nettopp overdrivelsen som er seriens fortrukne virkemiddel. Alt som tenkes kan, rammer prestefamilien i tur og u orden.

Krisene fungerer som brekkstang for å tvinge frem etiske dilemmaer, men de eksistensielle spørsmålene oppleves ofte påtrengende og konstruerte, på grensen til det absurde.

Gigantisk fyllefest

At presten i første episode overskrider alle grenser i sjelesorg med en døende konfident, og siden faller ned i graven fordi han er full, er småtteri sammenliknet med det som skal komme: Langfredag, for eksempel, kulminerer i en gigantisk fyllefest hvor staben kler seg nakne på menighetskontoret.

Ikke at det får meg til å rynke på nesa. Og det er seriens problem: De spektakulære hendelsene befinner seg så fjernt fra den vanlige hverdagen i folkekirken, at jeg knapt berøres.

Er det så dette som er å «ta trosuniverset og folkekirken alvorlig», slik den anerkjente manusforfatteren Adam Price uttaler? (Vårt Land, 13. mai)

Mon det, for dette er serieskaperens evige fristelse: å forveksle «alvorlig» med «ytterliggående». Som om troen er på sitt mest «alvorlige» eller «sanne» når den er ekstrem.

Syk og grenseløs

Dermed spiller Price på en velkjent fordom: Hvis et menneske går for dypt inn i troslivet, er han dømt til å bli syk og grenseløs.

Ganske uunngåelig ender jeg derfor opp med å undre meg over hvilken diagnose de troende (prestene) har. Bipolar? Psykopat? Schizofren?

Serien speiler slik en forestilling vi finner igjen i samfunnet: Den som står frem som «svært religiøs» har umiddelbart et forklaringsproblem. Du må velge en light versjon. Være litt troende, men helst en forbeholden tviler. Ellers mister du evnen til å ta vare på både deg selv og andre.

Selv vil jeg snu det på hodet: Dersom presten Johannes hadde tatt sin tro alvorlig, ville det kanskje vært håp. Da ville han kanskje latt være med hykleriet, utroskapen og manipulasjonen, for å nevne noe.

Skorter på innsikt

For det skorter ikke på ambisjon og idealisme, derimot kan det virke som det skorter på innsikt i hva troen egentlig dreier seg om.

Kanskje ønsker Price å demonstrere at (tros-)livet er en krevende balansegang, i så fall er det synd han blander oss med spektakulære hendelser i forsøket.

Herrens veier er tross alt brolagt med alminnelige hverdager, med alminnelig ulykkelighet.

Sola Literatura

Det at vi er til, *det* er Gud det Medmenneske-trilogien av Olav Duun som kjelde til refleksjon over tru og teologi

Skjønnlitteraturen har alltid vore ei kjelde til djupare refleksjon over tru og teologi for meg. Som 14-åring las eg for første gong ein roman av Olav Duun. Det var *I eventyre*, ei av dei sterkaste barneskildringane i norsk litteratur. Denne leseopplevinga vart inngangsporten til eit langstrekt samliv med bøkene til Duun. Og på eit vis var dette samlivet også ein av dei brikkane som førte meg tilbake til teologistudiet og fullføring av det – etter at eg hadde skifta studieretning tidleg i 20-åra, med eit par år med teologiske emne i ryggsekken. Som stipendiat i nordisk litteratur på 1980-talet begynte eg på ei doktorgradsavhandling om religion og menneskesyn i Duuns diktning. Av ulike grunnar vart eg ikkje ferdig med den i stipendiatperioden, men eg la den aldri ordentleg bort. Arbeidet heldt fram i rykk og napp og med lange avbrot jamsides universitetsjobb og familieliv, og tilnærminga til stoffet vart også stadig sterkare prega av impulsar frå teologisk litteratur som eg las; teologien vart nemleg heller aldri lagt på hylla. For om lag ti år sidan bestemte eg meg for å hale begge prosjekta i land, både doktorgraden og teologistudiet. Det vart eit hardt løp, for eg stod heile tida i full jobb. Men eg fullførte begge prosjekta, og for eit knapt år sidan var eg i mål. Eg kunne kvittere for meg på universitetet med avlagt doktorgrad, og eg var klar for å skifte beite og bli bygdeprest.

Medmenneske-trilogien

Duun skreiv i alt 31 bøker – på 31 år – fire novellesamlingar og resten romanar. Religionsmotivet finst på ulike nivå i alle desse verka. Her vil eg trekke fram den såkalla *Medmenneske-trilogien*:

Medmenneske (1929), *Ragnhild* (1931) og *Siste leveår* (1933). I denne trilogien spelar framstillinga av religion og religiøsitet ei nøkkelrolle, og eg vil hevde at ein går glipp av den sentrale tematikken i verket om ein les det utan å ta omsyn til desse trådane i tekstveven. Medmenneske-trilogien har gitt meg mykje å tygge på også når det gjeld teologisk problematikk. Eg har dessutan arbeidd med verket i ulike formidlingssamanhengar, også kyrkjelege, som eg vil kome tilbake til.

Trilogien fortel om huslyden Dale på garden Stavsund ute på Namdalskysten. Sentralfigurar er ungfolket Ragnhild og Håkon, og dei viktigaste bipersonane er kårfolket Tale og Didrik, Hallvard – sonen til ungfolket, og Lea – dottera til Didrik frå første ekteskapet. Framstillinga av det økonomiske og sosiale håmskiftet i bygdesamfunnet rundt førre hundreårsskifte, er ramme for handlinga, men den psykologiske, eksistensielle og religiøse problematikken som blir aktualisert innanfor denne ramma, gjer romanen til noko meir enn eit tidsbilete frå ein svunnen epoke. Det er ikkje utan grunn at Duun har vorte kalla ein norsk Dostojevskij.

Handlinga tek utgangspunkt i ein konfliktsituasjon mellom Didrik og Håkon, som begge går med planar om å reise eit moderne kvernbruk. Ragnhild ser det som si oppgåve å mekle mellom den utagerande verfare og den innettervende mannen sin. Trass i alle gode intensjonar blir utfallet av forsoningsfreistnadene tragisk. Ho tek livet av Didrik med eit øksehogg. Det blir utgangspunktet for ein ny konflikt, knytt til Ragnhilds kamp for å komme til rette med det ho har gjort.

Romanen viser såleis ein bitter og lagnadstyngd kamp mellom ulike personlegdommar med ulike haldningar til guddom og tru. Den reiser vidare ein evig aktuell moralsk, eksistensiell og religiøs problematikk knytt til menneskets kamp mot det vonde. Framstillinga av alt dette er så kalkert over sentrale motiv og forteljingsstrukturar frå *Bibelen*. Alle desse tre aspekta gjer trilogien til ein forvitneleg tekst for ein teolog, og særskilt for ein teolog som også verkar som prest.

Religiøse personlegdomstypar

Først litt om dei ulike personlegdomstypane når det gjeld haldning til det religiøse. Ragnhilds religiøsitet før drapet på Didrik, er mystisk prega og spring ut av, og er integrert i, den spontaniteten og dynamikken som gjennomtrenger den totale livsopplevinga hennar. Det er i grunnen uråd å tale om Ragnhilds gudsforståing. Det vi kan sirkle inn, er hennar røynsle av Gud, og den kjem tydelegast fram gjennom det opne og tillitsfylte tilhøvet ho har til naturen og menneska kring seg. «Bakom alt anna stod Vårherre. Fekk han bruk for henne, så fann han henne» (s. 30). Etter drapet får Ragnhild ei meir distansert haldning til Gud, reflekterer over Hans vesen, og går i rette med Han. Didrik har eit praktisk og pragmatisk tilhøve til Gud, og oppfattar og bruker Han som garantist for egne interesser: «Det hadde aldri falle han inn at ikkje han og Vårherre vilde det same» (s. 58). Håkon har eit rasjonalistisk syn på guddommen og framstår som eit vantru jordmenneske. Han ser nærmast noko deterministisk over menneskets religiøsitet: «Det er nokre som er fødd til trua og andre til vantrua. Det som er live for den eine, er verre enn dauen for den andre, det kunde han ikkje noko råd for» (s. 261). Tale er ømskinna og freistar å løyne angsten sin bak ein bitande lått. Ho opplever ein eksistensiell dragnad mot det religiøse i kampen med utfordringane i livet: «Eg er så redd, Ragnhild, eg er ofte på *kristendommens rand*» (s. 77), seier ho. Samtidig er Tale den som ordfestar eit karakteristisk grunndrag ved gudssynet i trilogien: «Det at vi er til, Ragnhild, *det* er Gud det, kor rart eg ser det no» (s. 228). Lea har mykje av den same livshaldninga som Tale, men søker til sist til bedehuset og opplever ei klassisk omvending, sjølv om det etter ei stund blir ei bør å «halde på og vera gudelig», men «på gamlevise tør eg heller ikkje leva, det er for vågsamt» (s. 279). Eg har gjennom all mi Duun-lesing, og i enda høgare grad no i arbeidet som prest, opplevd det som tankevekkande å møte desse ulike religiøse personlegdomstypane. Diktaren viser meir levande og engasjerande enn nokon religionspsykolog korleis menneskets røynsle av, eller mangel på, oppleving av guddommen og det heilage, blir forma av psyke, kontekst og samspel mellom menneske. Det er innsikt til å bli vis av for ein teolog.

«Det vonde drep du ikkje med øks»

Mellom dei ulike aktørane i romanen utspelar det seg ein kamp som etter kvart får eksistensielle dimensjonar. Didrik blir meir og meir skruppellaus og skamlaus i tvekampen med Håkon om å reise kvernbruket. Han framstår som fullstendig innkrøkt i seg sjølv, avsondrar seg frå alle ikring seg, og utfaldar ein stadig meir infernalsk vondskap for å få vinne fram med det han oppfattar som retten sin. I ein situasjon der Ragnhild kjenner seg djupt krenkt og sterkt truga av verfareen, kjem ho i skade for å druse øksehammaren i hovudet på han så han misser livet. Både opptakten til og utføringa av drapshandlinga er sterkt ladde scenar, og teksten gir grunnlag for å trekke tolkinga i mange retningar: Tek Ragnhild livet av Didrik for å berge Håkon frå eit fadermord, gjer ho det for å verje seg sjølv, eller blir ho så overrumpla av Didriks skamløyse at ho for ein augneblink taper moralsk gangsyn?

Som mordar er Ragnhild på fleire vis ein norsk Raskolnikov. Raskolnikov drep rett nok den griske pantelånarkjerringa og søstera hennar med fullt overlegg, mens Ragnhild berre har ønskt å gjere folk av den vrange Didrik og skape forsoning og samhald. Etter drapet blir Ragnhild som Raskolnikov driven inn i ein tærande moralsk og eksistensiell kamp med seg sjølv, med omgivingane og med Gud. Kampen krinsar kring det klassiske moralfilosofiske problemet om ein har ein rett til å gripe til vald for å stanse eller avgrense enda større vald og vondskap. Samtidig er det ein kamp med guddommen, og språket Ragnhild i si kvide bruker i sin omtale av og tiltale til Gud, vekker minningar om Jobs bok og klagesalmane: «Der må da finnas ein annan Gud enn deg! Ein for smått folk. For usæle skapningar!» (s. 122). Ragnhilds kamp endar i paradokset: «Eg har gjort rett, og enda var det synd» (s. 123). Samtidig må ho sanne at «[d]et vonde drep du ikkje med øks» (s.st.). Og vegen går til tukthus og soning.

Resten av historia skildrar Ragnhilds langstrekke og livsomformande prosess for å finne ei meining i tragedien og ein veg attende til mannen, sonen og dei andre menneska ho hadde ikring seg på Stavsund. Ho må til sist sleppe tanken om at drapet var ein farande veg for å stanse vondskapsutfoldinga, og ho lyt sjå

Håkon med eit nytt blikk, ikkje som ein ho skal berge frå det som trugar, men som ein ho skal stå saman med og støtte og hjelpe i livsutfordringane. Og det er ein kontinuerleg prosess: «Du blir aldri ferdig med ein god gjerning. Aldri. Den må gjerast om att og om att, live til endes» (s. 384). Håkon, som har vorte meir og meir av ein retthaversk og innkrøkt Didrik, gjennomlever også ein lang og pinefull prosess fram mot ei ny haldning til menneska og livet.

Duun framstiller menneskets tærande og evige kamp med etiske dilemma på ein måte som fører oss ut på djupt vatn, og den grip meg til botnar. Eg synest også den gir kjøt og blod til problematikkk eg som teolog og prest stadig må forhalde meg til, sjølv om situasjonen heldigvis ikkje ofte er så polarisert og dramatisk som i Duuns roman. At dei etiske og eksistensielle problema i siste instans også har eit religiøst perspektiv, ja, at dei til sjuande og sist i sin kjerne er religiøse problem, er også noko eg som prest stadig står overfor.

Død og oppstode

I *Medmenneske-trilogien* blir det religiøse perspektivet også understreka på den måten at romanen er kalkert over velkjende bibelske strukturar. Den viktigaste av desse er død- og oppstodemotivet som fungerer som ein nøkkel til å forstå handlingsgangen og den tematiske visjonen i verket; på dette punktet ser vi også ein likskap med Dostojevskijs *Forbrytelse og straff*. Mens Ragnhild sonar fengselsstraffa for mordet på Didrik, er ho skildra som ein levande død. Ho kjenner seg utanfor fellesskapen med menneske og med Gud. Da Tale vil hente henne heim etter soninga, seier Ragnhild at «ho var død og borte frå all ting» (s. 208). «Men du skal stå opp att!» (s.st.), seier Tale, og markerer dermed handlingsgangen for resten av romanen. Gradvis arbeider Ragnhild seg tilbake til livet gjennom ein prosess som er skildra med allusjonar til ei oppstode. Håkon er også framstilt som ein levande død og trekker seg i resignasjon og såra sjølvkjensle tilbake til eit nakent utvær som er teikna med tydelege helvetesallusjonar. Da han greier å gi slepp på æressjuka og sjølvrettferda si og ta imot nåde og hjelp frå andre menneske, opplever også han ei oppstode til nytt liv. Det sosiale prestisjetapet og det mentale tapet av sjølvkjensle og

verd som både Ragnhild og Håkon opplever, og vegen deira ut av det, får såleis gjennom det underliggande bibelske døds- og oppstodemotivet tilført auka eksistensiell tyngde og ein unik håpsdimensjon.

Bruk av *Bibelen* som førelegg eller intertekst for skjønnlitterære verk har sjølvsagt ei lang historie; den kanadiske litteraturforskaren Northrop Frye kalla Det gamle og Det nye testamentet «The Great Code of Art». Sjølv finn eg ei uutømmeleg kjelde i litteraturen, og ikkje minst i Duuns dikting, til å eksemplifisere og konkretisere bibelsk materiale i preiker og undervisning.

Eg har arbeidd ein god del med formidling av Duuns dikting. Da Det Norske Teatret i 1991 sette opp Kjetil Bang Hansens nydramatisering av *Medmenneske* var eg mellom anna med i eit forvitneleg samarbeidsprosjekt mellom teatret og Oslo Domkirke. Vi laga eit program, eg vil nærast kalle det ei kveldsgudsteneste, der tekstar frå romanen vart stilte saman med bibeltekstar og musikk, og det var tankevekkande å oppleve korleis tekstane kasta lys over og forsterka kvarandre.

Eg utfordrar Eli Vatn, sokneprest og fjellprest i Øystre Slidre.

Kjelde

Olav Duun: Skrifter i samling. Band 10. Oslo: Tanum-Norli. 1981.